मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयको पञ्चवर्षिय रणनीतिक योजना

(आर्थिक वर्ष २०८२/०८३-२०८६/०८७)

मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय

कोशी प्रदेश विराटनगर, नेपाल

मानननीय मुख्य न्यायाधिवक्ता श्री नारायण वस्तीज्यू समक्ष मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयको पहिलो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्नु हुँदै योजना तर्जुमा समितिका संयोजक उप-न्यायाधिवक्ता श्री पदम प्रसाद वस्तीज्यू र सदस्यज्यूहरु

मुख्य न्यायाधिवक्ताकोको कार्यालयको व्यवस्थापन समिति

श्री नारायण वस्ती
अध्यक्ष

श्री राजेन्द्र बहादुर बस्नेत
सदस्य

श्री नारायण प्रसाद दाहाल
सदस्य

श्री रविन सापकोटा
सदस्य

श्री निर्मला दाहाल पोखरेल
सदस्य

श्री चन्द्र दाहाल
सदस्य

श्री दिनेश भट्टराई
सदस्य सचिव

मानननीय मुख्य न्यायाधिवक्ता श्री नारायण वस्तीज्यूसँग
पहिलो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको योजना कार्यान्वयन
तथा व्यवस्थापन समितिको सदस्यज्यूहरू

पहिलो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको योजना तर्जुमा कार्य
समूहको पदाधिकारीज्यूहरू

"समृद्ध कोशी प्रदेशका लागि विधिको शासनको सुनिश्चितता"

मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय
कोशी प्रदेशको
पञ्चवर्षिय रणनीतिक योजना
(२०८२/०८३–२०८६/०८७)

मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय,

कोशी प्रदेश

विराटनगर, मोरङ्ग

२०८२

मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय
कोशी प्रदेशको
पहिलो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना

/

OFFICE OF THE CHIEF ATTORNEY
KOSHI PROVINCE
FIRST FIVE YEAR STRATEGIC PLAN

प्रकाशकः मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय

प्रकाशन मितिः २०८२ असार

प्रकाशन प्रतिः १०० प्रति

मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय, कोशी प्रदेशको कार्यालय व्यवस्थापन समितीको निर्णयः

१.१ व्यवस्थापन समिति

मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय कोशी प्रदेशको रणनितिक योजना निर्माण तथा व्यवस्थापन गर्न मिति २०८१।०४।०३ मा माननीय मुख्य न्यायाधिवक्ता श्री नारायण वस्तीज्यूको अध्यक्षतामा कार्यालयको बैठक बसि देहाय बमोजिम व्यवस्थापन समिति गठन गरिएको थियो ।

क्र.सं.	नाम थर	पद
१	श्री नारायण वस्ती	अध्यक्ष
२	श्री राजेन्द्र बहादुर बस्नेत	सदस्य
३	श्री नारायण प्रसाद दाहाल	सदस्य
४	श्री रविन सापकोटा	सदस्य
५	श्री निर्मला दाहाल पोखरेल	सदस्य
६	श्री चन्द्र दाहाल	सदस्य
७	श्री दिनेश भट्टराई	सदस्य-सचिव

१.२ व्यवस्थापन समितिको बैठकः-

मिति २०८१।०४।०३ मा माननीय मुख्य न्यायाधिवक्ता श्री नारायण वस्तीज्यूको अध्यक्षतामा कोशी प्रदेश सरकारको आ.व. ०८१/०८२ को बिनियोजित बजेट तथा यस कार्यालयको स्विकृत कार्यक्रम बमोजिम व्यवस्थापन समितीको बैठक बसि देहाय बमोजिमको उपस्थितिमा देहाय बमोजिम निर्णय गरियो ।

प्रस्तावः

१. रणनितिक योजना कार्यान्वयन व्यवस्थापन समूह, योजना तर्जुमा समिति, कार्य समूह गठन गर्ने सम्बन्धमा ।

२. मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय कोशी प्रदेशको पहिलो पञ्चवर्षिय रणनितीक योजना (२०८२/०८३-२०८६/०८७) तर्जुमा सम्बन्धमा।

निर्णयः

१. प्रस्ताव नं. १ माथि छलफल गर्दा देहाय बमोजिम समितिहरु गठन गर्ने निर्णय गरियोः

योजना कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापन समितिः

माननीय मुख्य न्यायाधिवक्ता	संयोजक
उप-न्यायाधिवक्ता	सह-संयोजक
वरिष्ठतम् सहायक न्यायाधिवक्ता	सदस्य
लेखापाल	सदस्य

योजना तर्जुमा समितिः

उप-न्यायाधिवक्ता	संयोजक
सहायक-न्यायाधिवक्ता	सह-संयोजक
मुख्य न्यायाधिवक्ताज्यूको स्वकिय सचिव	सदस्य
लेखापाल	सदस्य

कार्य समूहः

कार्यालय प्रमुखले तोकेको सहायक न्यायाधिवक्ता	संयोजक
सहायक-न्यायाधिवक्ता	सह-संयोजक
मुख्य न्यायाधिवक्ताज्यूको स्वकिय सचिव	सदस्य
नायव सुव्बा	सदस्य
सहायक कम्प्यूटर अपरेटर	सदस्य

२. प्रस्ताव नं. २ माथि छलफल गर्दा गठित योजना तर्जुमा समितिलाई प्राप्त कार्यादेश बमोजिम मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय कोशी प्रदेशको पहिलो पञ्चवर्षिय रणनितीक योजना (२०८२/०८३-२०८६/०८७) को मस्यौदा योजना कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापन समिति समक्ष पेश गर्नेछ। रणनितिक योजनाको मस्यौदा तयारीमा कार्य समूहले योजना तर्जुमा समितिलाई आवश्यक सहयोग गर्नुपर्नेछ। पेश भएको मस्यौदालाई योजना कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापन समितिले स्वीकृत गर्नेछ भनि निर्णय गरियो ।

मन्तव्य

नेपालको संविधानको धारा १६० मा प्रत्येक प्रदेशमा एक मुख्य न्यायाधिवक्ता रहने र निजको नियुक्ति मुख्यमन्त्रीको सिफारिसमा सम्बन्धित प्रदेश प्रमुखबाट हुने व्यवस्था छ। मुख्य न्यायाधिवक्ता प्रदेश सरकारको मुख्य कानूनी सल्लाकार हुने र संवैधानिक एवं कानूनी विषयमा प्रदेश सरकार वा प्रदेश सरकारले तोकीदिएको अन्य अधिकारीलाई राय सल्लाह दिनु मुख्य न्यायाधिवक्ताको कर्तव्य हुने व्यवस्था रहेको छ।संघीयता कार्यान्वयनको एउटा माध्यमको रुपमा यो कार्यालय रहेको छ।

मुख्य न्यायाधिवक्ताको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा सेवाका अन्य सर्त प्रदेश कानून बमोजिम हुने संवैधानिक व्यवस्था अनुसार प्रदेश सभाबाट मुख्य न्यायाधिवक्ताको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा सेवाका अन्य सर्त सम्बन्धी (पहिलो संसोधन २०८१) ऐन, २०७५ पारित भई लागु भईसकेको छ ।

प्रदेशमा कानूनी शासनको प्रत्याभूति गर्न गराउन नेपालको संविधान तथा प्रचलित अन्य कानूनको प्रयोगमा सहजीकरण गर्न, फौजदारी न्याय प्रणालीको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने महत्वपूर्ण जिम्मेवारी मुख्य न्यायाधिवक्तामा रहेको छ। कार्यालयबाट सम्पादन गरीने सम्पूर्ण कार्यहरु चुस्तदुरुस्त, पारदर्शी र कानून सम्मत हुन जरुरी हुदाँ मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीहरुको व्यवसायिक दक्षता, ज्ञान र सीपको विकास गर्न सकिए मात्र मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयले स्वतन्त्र, निष्पक्ष र प्रभावकारी रुपमा कार्य सम्पादन गर्न सक्ने अवस्था हुन्छ । संविधान तथा कानूनले परिकल्पना गरेको, व्यवहारमा लागु हुने प्रक्रियामा रहेको संरचनाबाट तत्काल धेरै काम र परीणामको अपेक्षा गर्न हतार गरे जस्तो हुन्छ तर अहिले पनि संरचनात्मक/संगठनात्मक स्वरुप र अधिकारको श्रोत स्पष्ट र व्यवस्थित भई नसकेको अवस्था छ तथापी संविधान र कानूनको प्रयोग गर्न मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय प्रवेश गरीसकेको अवस्था छ। तसर्थ संविधानत प्रदेश सरकारको काम कर्तव्य अधिकार तथा प्रदेश कानूनको पहुच, न्यायमा पहुच सर्वसाधारण समक्ष पुऱ्याई विधिको शासनको प्रत्याभूती गराउने दायित्व समेत मुख्य न्यायाधिवक्ताको जिम्मेवारी भित्र पर्दछ।

संविधान, कानून, विधिको शासन, मानव अधिकार र वैत्तिक स्वतन्त्रताको सम्मान, संरक्षण र प्रवद्धन, स्थापित न्यायिक मुल्य र मान्यताका आधारमा संघियता र संविधानको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय एक महत्वपूर्ण अंगको रुपमा रहेको छ।मुख्य न्यायाधिवक्ता संविधान र कानून बमोजिम प्रदेश सरकारको मुख्य कानूनी सल्लाहकार मात्र नभई प्रदेश तथा प्रदेश अन्तर्गतका निकायहरुलाई संवैधानिक तथा कानूनी विषयमा राय सल्लाह प्रदान गर्ने, कोशी प्रदेश सरकारतथा मातहतका निकायहरु पक्ष भएको तथा प्रदेश सरकार तथा मातहतका निकायहरुलाई विपक्षी बनाई दायर भएका मुद्दामा बहस, पैरवी र प्रतिरक्षा गर्ने कार्य हुँदै आएको छ। त्यस्तै यस कार्यालयले प्रदेशमा बनेका ऐन, नियम, कार्यविधिहरुको निर्माणमा आबश्यकता अनुसार संलग्न भई सहयोग गर्नुका साथै समयानुकुल कानूनको संशोधन गर्न आवश्यक सल्लाह समेत दिने गरेको छ।

उल्लेखित पृष्ठभूमिका आधारमा व्यवस्थित रणनितीक योजनाको अभावमा मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालबाट गरिने कार्यहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन नसक्ने कुरालाई मध्यनजर गर्दै "समृद्ध कोशी प्रदेशका लागी विधीको शासनको शुनिश्चिचतता" भन्ने ध्येयका साथ आ.व. २०८२/०८३-२०८६/०८७ सम्मका लागी मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय कोशी प्रदेशको पहिलो पञ्चबर्षिय रणनितिक योजना निर्माण गरि लागू गरिएको, "प्रदेश सरकारलाई प्रभावकारी कानूनी सल्लाह परामर्श प्रदान, प्रदेश कानूनको प्रभावकारी

कार्यान्वयनमा अहम् भूमीका, न्यायीक शिक्षा निष्पक्षता र पारदर्शिता अभिबृद्धि गर्दै व्यवसायीक संस्थाको रुपमा स्थापित गर्ने" परिलक्ष्य लिईएको छ। मुद्दा तथा रिटको प्रभावकारी प्रतिरक्षा गर्ने, संवैधानिक तथा कानूनी जिम्मेवारी प्रभावकारी रुपमा पालना र व्यवस्थापन गर्ने र संस्थागत सुदृढीकरण कायम गर्न लक्ष्यहरु तय गरिएको छ।

प्रस्तुत रणनितिक योजनाले कानून र न्यायका मान्य सिद्दान्तको अवलम्बन, स्वच्छ सुनुवाई र प्रभावकारी प्रतिरक्षा, व्यवसायीकता, मानव अधिकारको संरक्षण, सार्वजनिक वित्तको संरक्षण, स्वामित्ववोध, निरन्तर सिकाई सुधार र अद्यावधिकता, स्वस्थ्य सुनुवाईको र प्रभावकारी प्रतिरक्षालाई स्थापित गर्ने खाका कोरेको छ ।

योजना तर्जुमा गर्दा संभव भएसम्म यथार्थपरक हुन आवश्यक हुन्छ। तथापी केही हदसम्म महत्वाकांक्षी पनि हुनु पर्ने मानिन्छ। आकांक्षा नराखी सुधार र परिवर्तन संभव हुँदैन। योजनामा समावेश गर्दैमा आफै सुधार हुने पनि होईन। यसका लागि योजनाले प्रक्षेपण गरेका सुधारका क्रियाकलापहरु स्वचालित रुपमा सञ्चालन गर्नुपर्दछ र योजनाप्रति सबैको समर्पण आवश्यक हुन्छ। नेतृत्वका प्रतिबद्धता र समग्र कर्मचारीहरुको क्रियाशिलताबाट योजना सही दिशामा अगाडि बढ्न सक्दछ। साथै, योजनाले प्रक्षेपण गरेका क्रियाकलाप संचालन गर्न पर्याप्त स्रोत साधनको आवश्यकता पर्दछ । सरोकारवाला निकायको सहयोग, समन्वय र सहकार्यलाई प्राथमिकता दिईनेछ। कुनै पनि योजना कार्यान्वयन हुन बाध्य मात्र हैन आन्तरिक रुपमा नै सबै क्रियाशील हुनु पर्दछ। त्यसैले योजना कार्यान्वयनका लागि यस कार्यालयमा कार्यरत सबै कर्मचारीहरुलाई क्रियाशिल हुन आग्रह गर्दछु। सरोकारवाला तथा सम्बद्ध निकायहरुको अपेक्षित साथ र सहयोगका लागि हार्दिक आग्रह गर्दछु। आफ्नो तर्फबाट योजनालाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न निरन्तर क्रियाशील र प्रयत्नशील रहने प्रतिबद्धता प्रकट गर्न चाहान्छु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत योजना तर्जुमाको प्रारम्भिक चरणमा व्यवस्थापन समितिको सदस्य रही योगदान गर्नुभएका सम्पूर्ण सदस्यहरुलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु। योजना तर्जुमा समिति तथा कार्य समूहका सबै सदस्यहरुलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहान्छु। योजना तर्जुमाको क्रममा यस कार्यालयबाट बिभिन्न मिति, समय, स्थानमा आयोजित परामर्श तथा अन्तरक्रियामा सहभागी भई महत्वपूर्ण सुझाव सल्लाह दिनुहुने उच्च अदालत बिराटनगर ईलाम ईजालसका मा.न्या. विपुल न्यौपाने लगायतका सहभागी महानुभावहरु, मुख्यमन्त्री कार्यालयका सचिव राजु प्रसाद गुरागाई र एकदेव अधिकारी, आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालयका सचिव रामप्रसाद आचार्य, प्रदेश योजना आयोगका उपाध्यक्ष मा. डा. राजेन्द्र अधिकारी, मा. सदस्य डा. सिताराम बस्नेत, मुख्य मन्त्रीज्यूका आर्थिक सल्लाहकार डा. मोहन कुमार सुवेदी, पूर्व मुख्य न्यायाधिवक्ता एवं वरिष्ठ अधिवक्ता चुडामणी आचार्य, उच्च सरकारी वकील कार्यालय विराटनगरका सहन्यायाधिवक्ता अच्युतमणी नेउपाने लगायत यस रणनितिक योजनालाई समय सापेक्ष र प्रभावकारी बनाउन प्रत्यक्ष एवं परोक्ष रुपले योगदान दिनुहुने सबैजना प्रति हार्दिक आभार ब्यक्त गर्दछु ।

२०८२ कार्तिक

(नारायण वस्ती)
मुख्य न्यायाधिवक्ता
कोशी प्रदेश

मन्तव्य

मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय कोशी प्रदेशको पहिलो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना, २०८२/८३-२०८६/८७ यस कार्यालयलाई संस्थागत रूपमा सबल बनाउँदै संवैधानिक र कानूनी दायित्वहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने स्पष्ट खाका हो । यसले विधिको शासनलाई सुनिश्चित गर्दै प्रदेश सरकारको कानूनी सल्लाहकारको भूमिकालाई अझ सुदृढ बनाउने अपेक्षा राखेको छ । विगतमा प्रतिरक्षा, कानूनी राय, र सरोकारवाला निकायहरूसँगको समन्वयका क्रममा प्राप्त अनुभव र उपलब्धिलाई आत्मसात गर्दै भविष्यका चुनौतीहरूलाई सम्बोधन गर्न यस योजनाले देखाएको दूरदृष्टि प्रशंसनीय छ । कानूनी सचेतना अभिवृद्धि, मुद्दाको प्रभावकारी प्रतिरक्षा, र मानव अधिकार संरक्षणलाई यसले प्राथमिकतामा राख्नु प्रदेश सरकारको सुशासन एजेन्डासँग प्रत्यक्ष रूपमा मेल खाने पक्ष हो ।

यस योजनाले सरोकारवालासँगको समन्वय र सहकार्यलाई विशेष प्राथमिकतामा राख्दै कानूनी प्रशासनलाई आधुनिक प्रविधिसँग जोड्ने महत्वपूर्ण पहलहरू समावेश गरेको छ । अभिलेख व्यवस्थापनको आधुनिकीकरण, पुस्तकालयलाई ई-लाइब्रेरीमा रूपान्तरण गर्ने, र भिडियो कन्फरेन्सिङ्गमार्फत प्रतिरक्षा प्रक्रिया सञ्चालन गर्ने जस्ता कार्यहरू कानूनी प्रशासनलाई दक्ष, पारदर्शी र समयानुकूल बनाउने दिशामा महत्त्वपूर्ण कदम हुन् । साथै, स्थानीय तहदेखि प्रदेशस्तरसम्म कानूनी सचेतना अभिवृद्धि गर्न सञ्चालन गरिने प्रशिक्षण र अन्तरक्रिया कार्यक्रमहरूले नागरिकलाई कानूनी अधिकार र कर्तव्यबारे सजग गराउने अपेक्षा गरिएको छ, जसले विधिको शासनलाई बलियो बनाउनेछ ।

यद्यपि योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि केही पक्षमा थप स्पष्टता आवश्यक देखिन्छ । कृयाकलापका प्राथमिकता, समयसीमा र जिम्मेवारी विभाजनलाई अझ परिणाममुखी र नतिजामुखी बनाउने खालको कार्यान्वयन मोडालिटी आवश्यक छ । विशेष गरी, भौतिक पूर्वाधार र जनशक्ति अभावलाई सम्बोधन गर्न स्पष्ट वित्तीय स्रोत परिचालन योजना तयार पारिनु जरुरी छ । यसका लागि प्रदेश सरकार, विश्वविद्यालय, बार एशोसिएसन, मानव अधिकार संस्था, र अन्य विकास साझेदारहरूसँग सहकार्य र साझेदारी विस्तार गर्नुपर्ने देखिन्छ । कानूनी प्रशासनमा प्रविधिको उच्चतम प्रयोग र स्रोतसाधनको परिचालनले मात्र योजनामा उल्लेखित लक्ष्यहरूलाई व्यवहारमा परिणत गर्न सक्नेछ ।

त्यसैगरी, निगरानी र मूल्याङ्कन संयन्त्रलाई संस्थागत रूप दिन आवश्यक देखिन्छ । वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन, नतिजा सूचकाङ्क, र मूल्याङ्कन मापदण्डलाई नीति-निर्माण तहसँग प्रत्यक्ष रूपमा जोड्ने व्यवस्था विकास गर्न सकेमा योजनाको पारदर्शिता, जवाफदेहिता र परिणाममुखीता दुवै बढ्नेछ । यसले योजनाको कार्यान्वयन क्रममा देखा पर्न सक्ने चुनौतीहरूको समयमै पहिचान र समाधानमा समेत सहयोग पुर्याउनेछ । यस योजनाले मानव अधिकार संरक्षणलाई प्राथमिकतामा राख्दै हिरासत, थुनुवा कक्ष र कारागार निरीक्षणलाई संस्थागत स्वरूप दिने व्यवस्था गरेको छ, जुन कानूनी शासनको दृष्टिले अत्यन्त

महत्त्वपूर्ण पक्ष हो । कानूनी सचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम र निःशुल्क कानूनी सहायता प्रवर्द्धनले न्यायमा पहुँचलाई सहज र सर्वसुलभ बनाउन मद्दत गर्नेछ ।

समग्रमा, प्रस्तुत पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना कोशी प्रदेशको कानूनी संरचना सुदृढीकरण, विधिको शासन प्रवर्द्धन र न्यायमा पहुँच अभिवृद्धिको दिशामा मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा स्थापित हुनेछ भन्ने विश्वास लिएको छु । यसको प्रभावकारीता सुनिश्चित गर्न वित्तीय स्रोत परिचालन, प्रविधि उपयोग, बहुपक्षीय सहकार्य, र नियमित मूल्याङ्कन संयन्त्र विकासलाई उच्च प्राथमिकता दिनुपर्दछ । अन्त्यमा, म कोशी प्रदेश योजना आयोगको तर्फबाट मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयलाई यो दूरगामी रणनीतिक योजना तर्जुमा गरेकोमा हार्दिक बधाई दिन चाहन्छु । यो दस्तावेजले प्रदेशमा कानुनको शासनलाई सुदृढ बनाउन र समृद्धिको साझा लक्ष्य हासिल गर्न महत्वपूर्ण योगदान पुर्‍याउनेछ भन्ने मेरो विश्वास छ । हामी सबैको साझा प्रयासले मात्रै हामी कोशी प्रदेशलाई एक सुशासित, समुन्नत र समृद्ध प्रदेश बनाउन सक्छौं । प्रदेश योजना आयोग यस योजनालाई प्रदेश सरकारको कानूनी संरचनामा रूपान्तरणकारी मोडेलका रूपमा कार्यान्वयन गर्न नीतिगत, प्राविधिक र संस्थागत सहयोग पुर्‍याउन सदैव तत्पर रहनेछ ।

डा. राजेन्द्र अधिकारी

उपाध्यक्ष

प्रदेश योजना आयोग, कोशी, बिराटनगर

मन्तव्य

मुख्य न्यायाधिबक्ताको कार्यालय कोशी प्रदेशले वर्तमान अबस्थाको समग्र पक्षलाई मुल्यांकन गरी भविष्यमा पारदर्शी, प्रभाबकारी र परिणाममुखी कार्ययोजना र कार्यसम्पादन गर्ने गरी तयार भएको रणनीतिक योजना तर्जूमा गरिएको सन्दर्भ सराहनीय छ । कार्य सम्पादन गर्दा के, किन, कसरी, कहिले कस्ले, कस्तो प्रकृया, भूमिका उल्लेख गरी भबिष्यमा गर्ने काममा योजनाबद्द रुपमा तयार गरिएको रणनीतिक योजनाले स्पष्ट दिशाबोध गर्दछ ।

नेपालको संबिधान जारी भएको १० बर्ष भईसकेको क्षणमा संबिधानको भावना, मर्म बमोजिम लोकतान्त्रिक मूल्यमान्यतालाई ब्यबहारमा प्रभाबकारी रुपमा उतार्न सबै पक्षको महत्वपुर्ण भुमिका रहन्छ । शक्ति पृथकीकरण र शक्ति सन्तुलन (separation of power and check and balance) का आधारभूत मान्यताहरुमा रहेर प्रदेश भित्रका् कार्यपालिका, ब्यबस्थापिका र न्यायिक संरचनाका बीचमा कुनै न कुनै रुपमा समन्वय सम्पर्क गर्दै बिधि ,प्रकृया बमोजिमको कार्यका लागी मुख्यन्यायाधिबक्ताको कार्यालयको अहम् भूमिका रहन्छ । संगठनको उक्त जिम्वेवारीलाई बहन गर्ने प्रकृया, जनशक्ति, श्रोत, सिमाको समग्र अध्ययन, स्पष्ट कार्यक्षेत्र निर्माण गरी कार्य गर्नेगरी तयार पारिएको प्रस्तुत रणनीतिक कार्ययोजनाले संगठनको औचित्यता र प्रभाबकारीताको पुष्टि गर्दछ ।

संबिधान र कानुन बमोजिम यस संरचनाले आफ्नो कार्यक्षेत्र, जिम्वेवारीलाई बिश्लेषण गरी बिधिको शासनको प्रत्याभूति र ब्यबसायिकताको अभिबृद्दि गर्दै न्यायमा पहुंचको अवसर सुनिस्चित गर्न रणनीतिक योजनाका लक्ष्य निर्धारण गरिनु सकारात्मक पक्ष हो । संघिय संरचनाको तीन तहमध्ये समन्वय , सहकार्य गरी प्रदेश कानुनको प्रभाबकारी कार्यान्वयनका लागी यस रणनीतिक योजनाले सफलता हासिल गर्नेछ। योजनाबद्द कृयाकलापले पक्कैपनि परिणाम दिन सक्ने भएकाले संगठनलाई प्राप्त जिम्वेवारी अपेक्षा बमोजिम नतिजामुखी बन्न सकोस् भन्ने बिश्वास ब्यक्त गर्दछु ।

धन्यवाद !

चुडामणी आचार्य
(पूर्व मुख्य न्यायाधिवक्ता)
कोशी प्रदेश

मन्तव्य

मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयहरुमध्येको यस कोशी प्रदेशले पहिलो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना, २०८२/८३-२०८६/८७ तयार गरि लागू गर्न गईरहेको यस महत्वपूर्ण घडीमा मलाई अत्यन्त गौरवको अनुभूति भईरहेको छ । भौतिक विकास मात्र नभएर मानवीय संसाधनको विकास र सेवामूलक कार्यमा समेत रणनीतिक योजनाले उल्लेख्य रुपमा सकारात्मक नतिजा दिन सक्ने नेपालका आवधिक योजनाहरुको अभ्यास र उदाहरणबाट महसुस हुँदै आएको तथ्यलाई आत्मसाथ गर्दै यस कार्यालयले आफूलाई संविधान र कानूनले दिएका काम, कर्तब्य र अधिकारलाई निश्चित मापदण्ड र रणनिति सहित पूर्वनिर्धारित अवधि र समयमा तोकिएका जिम्मेवारीहरुलाई पारदर्शी र प्रभावकारी ढंगले क्षेत्राधिकार भित्रका जुनसुकै नागरिकहरुको सेवामा समर्पण गर्ने निष्ठाका साथ यस रणनितिक योजना तर्जुमा गर्ने सोच र सामर्थ्य जुटाईएको हो ।यस कार्यालयलाई संस्थागत रूपमा सबल बनाउँदै संवैधानिक र कानूनी दायित्वहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने साथै विधिको शासनलाई सुनिश्चित गर्दै प्रदेश सरकारको कानूनी सल्लाहकारको भूमिकालाई अझ सुदृढ बनाउने अपेक्षा राखेको प्रस्तुत योजनामा कानूनी सचेतना अभिवृद्धि, मुद्दाको प्रभावकारी प्रतिरक्षा र मानव अधिकार संरक्षणलाई प्राथमिकतामा राखिएको छ ।

यस योजनाले सरोकारवालासँगको समन्वय र सहकार्यलाई विशेष प्राथमिकतामा राख्दै कानूनी प्रशासनलाई आधुनिक प्रविधिसँग जोड्ने महत्वपूर्ण पहलहरू समावेश गरेको छ । अभिलेख व्यवस्थापनको आधुनिकीकरण, पुस्तकालयलाई ई-लाइब्रेरीमा रूपान्तरण गर्ने र भिडियो कन्फरेन्सिङ्ग मार्फत प्रतिरक्षा प्रक्रिया सञ्चालन गर्ने जस्ता कार्यहरूले न्याय सम्पादनमा प्रभावकारिता बढ्ने र कानूनी शासनको अभिवृद्धि हुने साथै न्यायिक कार्य सम्पादन छिटो-छरितो, दक्ष एवं समयानुकूल हुनेछ । स्थानीय तहदेखि प्रदेशस्तरसम्म कानूनी सचेतना अभिवृद्धि गर्न सञ्चालन गरिने प्रशिक्षण र अन्तरक्रिया कार्यक्रमहरूले नागरिकलाई कानूनी अधिकार र कर्तव्यबारे सजग गराउने सोचले विधिको शासनलाई बलियो बनाउने अपेक्षा प्रस्तुत रणनितिक योजनाले लिएको छ ।

प्रदेश सरकार र मातहतका निकायहरुले गर्ने निर्णयमा विश्वसनियता, आधिकारिकता र विधिको शासनको प्रबर्द्धनलाई समेत यस योजनाले समेटेको तथा ति निकायहरु र यस कार्यालयवीच गर्नुपर्ने समन्वय, सहकार्य र सह-अस्तित्व समेतलाई यस योजनाले आत्मसाथ गरेको छ । मूलतः प्रस्तुत योजना यस कार्यालयको मात्र रहेतापनि प्रदेश सरकार र मातहतका निकायहरु विधिको शासनका सन्दर्भमा एकै ठाउँमा उभिनुपर्ने हुँदा प्रदेश सरकार र मातहतका निकायहरुको सहयोग र सहकार्य विना यो योजनाले पूर्ण सफलता प्राप्त गर्न नसकिने यथार्थतालाई हृदयङ्गम गरि सबै सरोकारबाला निकायहरुको सहयोग र सहकार्यको सादर अपेक्षा समेत गरेको छ ।

संस्थागत सुदृढीकरण, विधिको शासन प्रवर्द्धन र न्यायमा पहुँच अभिवृद्धिको दिशामा पथ प्रदशकको रुपमा अपेक्षा राखिएको प्रस्तुत रणनितिक योजनाको कार्यान्वयनबाट र सबै सरोकारवालाहरुको समन्वय र सहकार्यबाट यस कार्यालयको कार्यसम्पादनमा उत्कृष्ठता हाँसिल हुनेछ भन्ने विश्वासका साथ प्रस्तुत रणनितिक योजना निर्माणमा आफ्ना महत्वपूर्ण सल्लाह सुझाब उपलब्ध गराईदिनुहुने मा. न्यायाधिसज्यूहरु, प्रदेश सचिवज्यूहरु, प्रदेश योजना आयोगका उपाध्यक्ष तथा सदस्यज्यूहरु, पूर्व मुख्य न्यायाधिवक्ताज्यू, सहन्यायाधिवक्ता ज्यू, बार यशोसियसनका पदाधिकारी ज्यूहरु लगायत सबैमा हार्दिकता पूर्वक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । कार्यालयमा उपलब्ध जनशक्तिहरुको मष्तिष्कबाट सिर्जना गरिएको प्रस्तुत रणनितिक योजनाको कार्यान्वयन हामी आफैले गर्नुनै पर्ने भएकोले सो प्रति प्रतिबद्ध कार्यालयका सबै कर्मचारीहरुलाई धन्यवाद दिन चाहान्छु । योजना तर्जुमाका लागी हामिलाई निरन्तर झकझक्याई, मार्गदर्शन गर्नुहुने मा. मुख्य न्यायाधिवक्ता नारायण वस्तीज्यू, साथै योजना तर्जुमा समिति तथा कार्य समूहमा रहेर अहोरात्र खटिनुभएका सहायक न्यायाधिवक्ताज्यूहरु, स्वकीय सचिव अधिवक्ता दिनेश भट्टराईज्यू तथा अन्य सहायक कर्मचारीहरुलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहान्छु । प्रस्तुत योजना तर्जुमाका लागी व्यवस्थापन समूहमा रहेर योजना तर्जुमाका लागि कार्यक्रम आयोजना गरी राय सुझाव संकलन गर्नुहुने तत्कालिन कार्यालय प्रमुख उपन्यायाधिवक्ता राजेन्द्र बहादुर बस्नेत, सहायक न्यायाधिवक्ताज्यूहरु प्रति समेत हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

योजना कार्यान्वयनबाट मात्रै सेवाग्राहीले त्यसको प्रतिफल प्राप्त गरेको महसुस गर्न सक्ने भएकाले यसका लागी यस कार्यालयमा कार्यरत सबै कर्मचारीहरुको सामूहिक प्रयास आवश्यक हुन्छ । प्रस्तुत रणनितिक योजनामा समावेश भएका कृयाकलापहरुलाई प्रत्येक आ.व. मा विनियोजित बजेटसँग आवद्ध गरि वार्षिक कार्ययोजना बनाई लागू गरिनेछ । यसका अतिरिक्त योजना कार्यान्वयनका लागि चाहिने आवश्यक श्रोतको प्रबन्ध प्रदेश सरकारबाट हुनेमा हामी विश्वस्त छौं । प्रस्तुत योजनाले प्रदेशमा विधिको शासन मजवुत बनाउने लक्ष्य राखेको हुँदा प्रदेश सरकार र मातहतका निकाय एवं सबै सरोकारवालाहरुबाट पूर्ण साथ सहयोग प्राप्त हुने छ भन्ने अपेक्षा राखिएको छ ।

(पदम प्रसाद वस्ती)
उप-न्यायाधिवक्ता

कार्यकारी सारांश

परिचय

योजनावद्ध विकासको माध्यमबाट मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय, कोशी प्रदेश र सम्बन्धित संस्थाहरुसँग समन्वय गरी संस्थागत सुदृढिकरण, विधिको शासनमा सुनिश्चितता, कानूनी सचेतना र जनचेतनामूलक कार्यक्रमको अभियान, कार्य सम्पादन सुधार र व्यवसायिकता विकास, मुद्धामा प्रभावकारी प्रतिरक्षा गर्ने उद्देश्यले मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय, कोशी प्रदेशले पञ्चवर्षिय रणनितीक योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्न उद्धत रहेको छ। यस योजनामा घोषित लक्ष्य हासिल गर्न पहिलो पञ्चवर्षिय रणनितीक योजना (२०८२/०८३-२०८६/०८७) तर्जुमा गरिएको हो। यो योजना "प्रदेश सरकारलाई प्रभावकारी कानूनी सल्लाह र परामर्श प्रदान, प्रदेश कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा अहम् भूमिका, न्यायीक प्रकृयामा निश्पक्षता र पारदर्शीता अभिवृद्धी गर्दै व्यावसायिक संस्थाको रुपमा स्थापित हुने" मा केन्द्रित रहेको छ ।

योजना तर्जुमा संयन्त्र

रणनितीक योजना तर्जुमाको सन्दर्भमा माननीय मुख्य न्यायाधिवक्ताको अध्यक्षतामा ७ सदस्यीय व्यवस्थापन समिती, मुख्य न्यायाधिवक्ताको संयोजकत्वमा ४ सदस्यीय योजना कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापन समिति, योजना मस्यौदा तर्जुमा गर्न उप-न्यायाधिवक्ताको संयोजकत्वमा ४ सदस्यीय योजना तर्जुमा समिती र तर्जुमा समितीको कार्यमा सहयोग गर्न सहायक-न्यायाधिवक्ताको संयोजकत्वमा कार्य समूह गठन गरिएको थियो। योजना तर्जुमा समितिले आफूलाई प्राप्त कार्यादेश बमोजिम व्यवस्थापन तथा निर्देशन समितिको प्रत्यक्ष निर्देशनमा रही रणनितिक योजनाको प्रारम्भिक मस्यौदा तर्जुमा गरेपछी सो प्रारम्भिक मस्यौदा माथि छलफल, अन्तरक्रिया, सुझाव, राय समेतलाई आवश्यकता अनुरुप योजनामा सामेल गरि योजना कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापन समितिले मस्यौदालाई अन्तिम रुप दिई स्वीकृत गर्नेछ। योजना तर्जुमा समितिलाई योजना तर्जुमाका लागी सूचना, विवरण संकलन, विवरणहरुको आवश्यक प्रशोधन विश्लेषण कार्य समूहले गर्नेछ ।

योजना संरचना

प्रस्तुत रणनितीक योजना निम्न बमोजिम ६ परिच्छेदमा विभाजन गरिएको छ ।

परिच्छेद एकः

प्रारम्भीकः यसमा पृष्ठभूमी, योजना तर्जुमा संयन्त्र, योजना तर्जुमा विधि समावेश भएका छन् ।

परिच्छेद दुईः

वस्तुस्थिती विश्लेषणः यसमा मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय र समन्वय गर्ने कार्यालयको कार्यसम्पादनको अवस्था समेत विश्लेषण गरिएको छ। वस्तुस्थिती विश्लेषण गर्दा संगठन संरचना, कार्य जिम्मेवारी, श्रोत साधन, कार्यबोझ, जटिलता समेत चित्रण गरी SWOT (Strength, Weakness, Opportunity & Threat) Analysis Method Analysis Method लाई अवलम्बन गरिएको छ।

परिच्छेद तीनः

यसमा योजनाको ***परिदृश्य, परिलक्ष्य, मुल्य, लक्ष्य*** र लक्ष्य प्राप्तिका रणनिति उल्लेख गरिएको छ। योजनामा ३ वटा लक्ष्य र सो अन्तर्गतका १६ वटा रणनिति र ४४ वटा कृयाकलापहरु निर्धारण गरिएका छन् ।

परिच्छेद चारः

कृयाकलापः यस परिच्छेदमा रणनिति कार्यान्वयनका कृयाकलाप उल्लेख गरिएको छ। योजनाका ३ वटा लक्ष्य अन्तर्गतका रणनिति र कृयाकलाप देहाय बमोजिम रहेका छन् ।

क्र.सं.	लक्ष्य	रणनिति	कृयाकलाप
१	मुद्धा तथा रिटको प्रभावकारी प्रतिरक्षा गर्ने ।	३ वटा	११ वटा
२	संवैधानिक तथा कानूनी जिम्मेवारी प्रभावकारी रुपमा पालना र व्यवस्थापन गर्ने ।	७ वटा	१४ वटा
३	संस्थागत सुदृढीकरण गर्ने ।	६ वटा	१९ वटा

यसै परिच्छेदमा योजना कार्यान्वयन तथा अनुगमन संयन्त्र सम्बन्धी व्यवस्था समेत रहेको छ ।

परिच्छेद पाँचः

चुनौति र सोको न्यूनीकरणका उपायः यसमा सम्भावित चुनौति र सोको न्यूनीकरणका उपाय उल्लेख गरिएको छ ।

परिच्छेद छः

बजेट प्रक्षेपण: प्रत्येक कृयाकलापलाई आवश्यक पर्ने बजेट प्रक्षेपण गरिएको छ। यो योजना कार्यान्वयन गर्न निम्न तालिकामा उल्लेख भए अनुसार जम्मा रु.१२,५९,५७,०००।- (अक्षेरुपी बाह्र करोड उन्साठी लाख सन्तावन्न हजार मात्र) बजेट आवश्यक देखिन्छ ।

क्र.सं.	लक्ष्य	रणनिति	कृयाकलाप	जम्मा प्रक्षेपित बजेट रु.
१	मुद्धा तथा रिटको प्रभावकारी प्रतिरक्षा गर्ने ।	३ वटा	११ वटा	५८,९५,०००।-
२	संवैधानिक तथा कानूनी जिम्मेवारी प्रभावकारी रुपमा व्यवस्थापन गर्ने ।	७ वटा	१४ वटा	१,४४,८५,०००।-
३	संस्थागत सुदृढीकरण गर्ने ।	६ वटा	१९ वटा	१०,५५,७७,०००।-

अन्त्यमा विभिन्न अनुसूचीहरु रहेका छन्। अनुसूचीहरुमा बजेट प्रक्षेपण, योजनाको तर्जुमाको क्रममा गरिएका छलफल, परामर्श, बैठक, भेटघाट र त्यसबाट प्राप्त पृष्ठपोषण, उपस्थिति जस्ता विषय समावेश गरिएको छ।

विषय सूची

परिच्छेद-एक
प्रारम्भीक

पेज नं.

१.१. पृष्ठभूमि-- १-२
१.२. रणनितिक योजनाको तर्जुमा संयन्त्र र योजना तर्जुमा विधि--------- २-६

परिच्छेद-दुई
वस्तुस्थिती विश्लेषण

२.१. परिचय-- ७-८
२.२. वस्तुस्थिति विश्लेषणको विधि-- ८-८
२.३. मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयको संगठनात्मक संरचना------------ ८-११
२.४. संवैधानिक तथा कानूनी जिम्मेवारी--------------------------------- ११-१३
२.५. कार्यबोझ-- १३-१६
२.६. भवन र भौतिक अवस्था-- १६-१६
२.७. सवल तथा कमजोर पक्षहरु--------------------------------------- १६-१९
२.८. अवसर र चुनौतिहरु-- १९-२१
२.९. रणनितिक हस्तक्षेपका क्षेत्रहरु----------------------------------- २१-२१

परिच्छेद-तीन
परिदृष्य, परिलक्ष्य, मुल्यहरु र लक्ष्य तथा रणनितीहरु

३.१. परिदृष्य-- २२-२२
३.२. परिलक्ष्य-- २२-२२
३.३. मुल्यहरु-- २२-२२
३.४. लक्ष्यहरु-- २२-२२
३.५. रणनितीहरु-- २२-२३

परिच्छेद-चार
रणनिती कार्यान्वयनका कृयाकलापहरु

४.१. लक्ष्य: १ मुद्दा तथा रिटको प्रभावकारी प्रतिरक्षा गर्ने --------------- २४-२६
४.२. लक्ष्य: २ संवैधानिक तथा कानूनी जिम्मेवारी प्रभावकारी रुपमा पालना

र व्यवस्थापन गर्ने -- २६-३१
४.३. लक्ष्य: ३ संस्थागत सुदृढिकरण गर्ने------------------------------ ३१-३६
४.४. योजना कार्यान्वयन तथा अनुगमन समिति--------------------- ३६-३९

परिच्छेद-पाँच

चुनौति र सोको न्यूनिकरणका उपायहरु

५.१. सम्भावित चुनौतिहरु--- ४०-४०
५.२. चुनौति न्यूनिकरणका लागि गरिने प्रयासहरु-------------------- ४१-४२

परिच्छेद-छ

६. बजेट प्रक्षेपण--- ४३-४४

अनूसूचीहरु

अनूसूची १--- ४५-५४
अनूसूची २--- ५५-५६
अनूसूची ३--- ५७-५८

परिच्छेद-एक
प्रारम्भिक

१.१. पृष्ठभूमि

संगठनको उद्देश्य हाँसिल गर्न मानवीय तथा भौतिक श्रोत साधन, प्रविधि, संरचना र क्रियाकलापहरुको समन्वयात्मक परिचालन आवश्यक हुन्छ। संगठनलाई प्राप्त जिम्मेवारी अपेक्षित र प्रभावकारी रुपले वहन गर्नको लागि स्पष्ट परिदृष्य र परिलक्ष्य परिभाषित गरी सो अनुसार लक्ष्य, रणनीति र क्रियाकलापको प्रक्षेपण गरी योजनाबद्ध रुपमा कार्य संचालन गर्नु आवश्यक हुन्छ। नेपालको संविधान एवं ऐन, कानूनले मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयलाई सुम्पेको जिम्मेवारी प्रभावकारी रुपले कार्यान्वयन गर्नका लागि निर्धारित रणनीतिक योजनाको आवश्यकता महसुस गरी संस्थागत सुदृढिकरण र क्षमता विकासका लागि प्रस्तुत पञ्चबर्षीय रणनीतिक योजना निर्माण गर्नुपरेको हो।

मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय, कोशी प्रदेश र कोशी प्रदेश सरकारका मन्त्रालय तथा सरोकारवाला प्रादेशिक कार्यालयहरुसँग आफूसँग निहित काम कर्तब्य र अधिकार भित्रका न्यायीक बिषयहरुमा समन्वय अभिबृद्धि गर्दै विधिको शासनको प्रत्याभूति सँगै व्यावसायिकता अभिवृद्धिका साथै न्यायमा पहुँचको अवसर सूनिश्चित गर्न मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय कोशी प्रदेशले पञ्चवर्षिय रणनीतिक योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक देखिन आएको अवस्था छ। मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय कोशी प्रदेशले निर्धारित योजनाबद्ध कृयाकलाप एवं उपलब्धि मापन मापदण्ड समेत सूनिश्चित गरी सर्वप्रथम सुरु गरेको यस रणनितिक योजनाले मुख्य न्यायाधिवक्ता कार्यालयले गर्ने काम, कर्तब्य र अधिकारप्रति सदैब सचेत गराई कार्यालयको काम कारवाहीमा सहभागिता एवं जिम्मेवारी बोधका साथै योजनाका कृयाकलापहरुप्रति प्रतिबद्धता समेत व्यक्त गर्ने अवसर मिलेको छ। कुनैपनि योजना कार्यान्वयन गर्न बाध्य मात्र हैन आन्तरिक रुपमा नै सबै क्रियाशील हुनु पर्ने भएकोले मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयले समन्वय र सहकार्यलाई प्राथमिकता दिई रणनितिक योजनाका लक्ष्यहरु प्राप्त गर्न प्रस्तुत योजना कोशेढूंगाको रुपमा रहनेछ ।

प्रस्तुत प्रथम पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना आ.व. २०८२/८३ देखी आ.व. २०८६/८७ सम्म कार्यान्वयन हुनेछ। नेपालमा योजनाबद्ध विकासको सुरुवातसँगै संस्थागत पहिचान, संगठनात्मक विकास, कार्य सम्पादन एवं व्यवसायिकताका क्षेत्रमा महत्वपूर्ण उपलब्धि हाँसिल भएका अनुभवहरुबाटै योजनाबद्ध विकासको सो कार्यलाई निरन्तरता दिन

मुख्य न्यायाधिवक्ताको कायार्लय कोशी प्रदेशले पहिलो पटक प्रथम पञ्चवर्षिय रणनीतिक योजना (आ.व.२०८२/०८३-२०८६/०८७) तर्जुमा गरेको छ।

नेपालको संविधान जारी भए पश्चात् संविधानले परिकल्पना गरेको संघीयता बमोजिम तिन तहको सरकार रहने संवैधानिक व्यवस्थाका आधारमा कोशी प्रदेश सरकारको कानूनी सल्लाहकारको जिम्मेवारी रहने गरी नेपालको संविधानको धारा १६० बमोजिम स्थापना भएको मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय कोशी प्रदेशले विधिको शासन, कानूनको कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता, कानून कार्यान्वयनका क्रममा देखा परेका जटीलता संबोधन गर्नका लागि प्रदेश सरकार र सम्बन्धित निकाय समक्ष आवश्यक राय सल्लाह उपलब्ध गराई सहजिकरणको भूमिका निर्वाह गर्ने, प्रदेश सरकार विरुद्ध पर्ने मुद्धामा प्रभावकारी प्रतिरक्षा, नागरिक तहमा प्रदेश कानून एवं संघीय कानूनहरुको सम्बन्धमा आवश्यकता अनूरुप सूसुचित गराउँदै न्यायमा पहुँचको अवस्थालाई थप सुदृढ गराउने समेतका उद्देश्यका साथ यो पहिलो पञ्चवर्षिय रणनीतिक योजना तर्जुमा गरिएको छ।

१.२. रणनितिक योजनाको तर्जुमा संयन्त्र र योजना तर्जुमा विधि

रणनीतिक योजना तर्जुमा गर्नका लागि देहाय बमोजिमको समिती रहेका थिए:-

१.२.१ व्यवस्थापन समिति

योजना तर्जुमा समितिलाई आवश्यक सल्लाह, सुझाव र निर्देशन गर्न देहाय बमोजिमको व्यवस्थापन समिति गठन गरिएको थियो:

क्र.सं.	नाम थर	पद
१	श्री नारायण वस्ती	अध्यक्ष
२	श्री राजेन्द्र बहादुर बस्नेत	सदस्य
३	श्री नारायण प्रसाद दाहाल	सदस्य
४	श्री रविन सापकोटा	सदस्य
५	श्री निर्मला दाहाल पोखरेल	सदस्य
६	श्री चन्द्र दाहाल	सदस्य
७	श्री दिनेश भट्टराई	सदस्य सचिव

१.२.२ योजना कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापन समितिः

योजना स्वीकृत, कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापनका लागी देहाय बमोजिमको योजना कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापन समितिको गठन गरिएको थियोः

क्र.सं.	नाम थर	पद
१	मुख्य न्यायाधिवक्ता श्री नारायण वस्ती	संयोजक
२	उप न्यायाधिवक्ता श्री पदम प्रसाद वस्ती	सह-संयोजक
३	वरिष्ठतम् सहायक न्यायाधिवक्ता श्री सन्दिप टेलर	सदस्य
४	लेखापाल श्री सबिना कार्की	सदस्य

१.२.३ योजना तर्जुमा समिति

रणनितिक योजना तर्जुमा गर्न देहाय बमोजिमको समितिको गठन गरिएको थियो:

क्र.सं.	नाम थर	पद
१	उप-न्यायाधिवक्ता श्री पदम प्रसाद वस्ती	संयोजक
२	सहायक न्यायाधिवक्ता श्री सन्दिप टेलर	सह-संयोजक
३	मुख्य न्यायाधिवक्ताज्यूको स्वकिय सचिव श्री दिनेश भट्टराई	सदस्य
४	लेखापाल श्री सबिना कार्की	सदस्य

योजना तर्जुमा समितिलाई दिईएको कार्यादिश यसप्रकार रहेको छः-

१. माननीय मुख्य न्यायाधिवक्ताको अध्यक्षतामा रहेको व्यवस्थापन समितिको निर्देशनमा रहि मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयको प्रथम पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको प्रारम्भिक मस्यौदाको प्रस्ताव गर्ने,

२. मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयको विद्यमान अवस्थाको वस्तुस्थिति विश्लेषण गर्ने,

३. वस्तुस्थिती विश्लेषणबाट प्राप्त भएको निष्कर्षका आधारमा योजनाको लक्ष्य र रणनीतिक उपायहरु प्रक्षेपण गर्ने,

४. विभिन्न न्यायीक संस्था, कार्यालय तथा सरोकारवालाहरुसँग छलफल, अन्तरक्रिया गरि प्राप्त राय, प्रतिकृया, पृष्ठपोषणलाई एकिकृत गरी सो को विश्लेषण समेत गरी साझेदार तथा सरोकारवाला निकायहरुको रणनीतिक योजनासँग सामञ्जस्यता कायम हुने गरी रणनीतिक योजना मस्यौदा गर्ने,

५. यस कार्यालयबाट सम्पादन गरिने काम कारवाही तथा हालसम्म देखा परेका कमी कमजोरी र सुधारका क्षेत्रहरु समेत समेटी प्रथम पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको मस्यौदा तयार गरी व्यवस्थापन समिति समक्ष पेश गर्ने,

६. व्यवस्थापन समितिले दिएको निर्देशनका आधारमा रणनीतिक योजनाको मस्यौदालाई अन्तिम रुप दिने,

७. योजना तर्जुमा समितिले २०८२ साल असोज मसान्तभित्र यो योजना निर्माण गर्ने लक्ष्यका साथ काम गर्ने,

८. योजना तर्जुमा समितिले आफूलाई सुम्पिएको कार्यदिश बमोजिम जिम्मेवारी वहन गर्दा बाधा आई परेमा व्यवस्थापन समितिबाट निकासा लिई कार्य गर्ने,

१.२.४ कार्य समूहः

रणनीतिक योजनाको मस्यौदा तयार गर्ने कार्यमा योजना तर्जुमा समितिलाई सहयोग गर्न देहाय बमोजिमको कार्य समूह गठन गरिएको थियो:

सहायक न्यायाधिवक्ता श्री सिमा यादव	संयोजक
सहायक-न्यायाधिवक्ता श्री निर्मला दाहाल पोखरेल	सह-संयोजक
मुख्य न्यायाधिवक्ताज्यूको स्वकिय सचिव श्री दिनेश भट्टराई	सदस्य
नायव सुव्बा श्री निर्मला नेपाल	सदस्य
सहायक कम्प्यूटर अपरेटर चन्द्र दाहाल	सदस्य

१.२.५ योजना तर्जुमा विधिः

प्रथम रणनीतिक योजना तर्जुमा गर्दा अनुसन्धानमूलक र विश्लेषणात्मक विधि अवलम्बन गरिएको छ। सो क्रममा सरोकारवालाको सहभागिता र विज्ञको सहयोग लिई योजना तर्जुमा गरिएको छ ।यसका लागि मूलतः देहायका प्रकृया अवलम्बन गरिएको छ ।

१.२.५.१ सूचना संकलनः

प्रथम पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनामा समावेश गर्नुपर्ने बिषय एवं कृयाकलापहरुका सम्बन्धमा मुख्य न्यायाधिवक्ताको काम, कर्तब्य, अधिकार र सेवाका अन्य शर्त सम्बन्धी (पहिलो संसोधन २०८१) ऐन, २०७५ को मुल मर्मलाई मध्यनजर गर्दै सो ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयन र उद्देश्य समेतलाई ध्यानमा राखी आवश्यक सूचनाहरु संकलन गरिएको थियो ।

१.२.५.२ सुझाव संकलनः

मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयहरु मध्येको प्रथम पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना निर्माणको अवसरलाई हृदयङ्गम गरि कोशी प्रदेश सरकारको कानूनी सल्लाहकार समेतको भूमिकामा रहने मुख्य न्यायाधिवक्ता र मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयले प्रदेश सरकारले निर्माण गरेका कानून, निर्मित कानूनको कार्यान्वयनको अवस्था, निर्माणको चरणमा रहेका कानून र ति कानूनमा मुख्य न्यायाधिवक्ता साथै मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयको भूमिकालाई सम्बोधन गरिएका र गर्नुपर्ने बिषयहरु, प्रदेश सरकार विरुद्धका मुद्दाहरुमा चुस्त-दुरुस्त, छिटो छरितो न्याय सम्पादनका लागि यस कार्यालयको भूमिका समेतका सम्बन्धमा कार्यालयले आयोजना गरेको मुख्य न्यायाधिवक्ताहरुको छैठौं सम्मेलन तथा वार्षिक उत्सव साथै अन्य विभिन्न औपचारिक/अनौपचारीक कार्यक्रम, छलफल, अन्तरक्रिया मार्फत सुझाव प्राप्त गरी सो मध्येका यस कार्यालयको कार्य प्रकृतिसँग मेल खाने कतिपय कृयाकलापलाई यस योजनामा सामेल गर्ने गरी कृयाकलापका क्षेत्रहरु पहिचान गरिएको थियो ।

१.२.५.३ रणनीतिक योजनाहरुको अध्ययनः

प्रथम पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना तर्जुमाको क्रममा न्यायपालिकाको चौथो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना, महान्यायाधिवक्ता कार्यालयको तेश्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना एवं विभिन्न उच्च अदालतहरुबाट प्रकाशित भएका रणनीतिक योजनाहरु, कोशी प्रदेशको पहिलो एवं दोश्रो आवधिक योजना समेतको अध्ययन गरिएको थियो ।

१.२.५.४ वार्षिक प्रतिवेदनहरुको अध्ययनः

योजना तर्जुमाको क्रममा सर्वोच्च अदालत, महान्यायाधिवक्ता कार्यालय, मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय कोशी प्रदेश र अन्य प्रदेशका मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयहरुबाट प्रकाशित भएका वार्षिक प्रतिवेदनहरुको अध्ययन एवं विश्लेषण गरिएको थियो ।

१.२.५.५ सम्मेलन तथा कार्यशालाबाट पारित प्रस्तावको अध्ययनः

योजना तर्जुमाको क्रममा मुख्य न्यायाधिवक्ताहरुको छैठौं राष्ट्रिय सम्मेलनबाट पारित भएका घोषणापत्रको अध्ययन गरिएको थियो ।

१.२.५.६ विभिन्न अध्ययन/अनुसन्धान प्रतिवेदनहरुको अध्ययनः

योजना तर्जुमाको क्रममा मुख्य न्यायाधिवक्ता कार्यालय कोशी प्रदेश एवं अन्य सरोकारवाला निकायहरुबाट भएका न्यायमा पहुँच कार्यक्रम, मानव अधिकारको बिषयसँग सम्बन्धित भई

गरिएका कारागार निरीक्षण प्रतिवेदन तथा कार्यान्वयनको अवस्था, रिट निवेदनसँग सम्बन्धित अध्ययन अनुसन्धानहरुको अध्ययन विश्लेषण गरि सो बाट औंल्याईएका विषयहरुलाई प्राथमिकतापूर्वक योजनामा समावेश गरिएको छ ।

१.२.५.७ कोशी प्रदेश सरकार नीति तथा कार्यक्रम र कोशी प्रदेशको दोश्रो आवधिक योजनाको अध्ययनः

योजना तर्जुमाको क्रममा कोशी प्रदेश सरकारको आ.व. २०८१/०८२ र आ.व. २०८२/०८३ को नीति तथा कार्यक्रम, लक्ष्य, उद्देश्य, कोशी प्रदेशको दोश्रो आवधिक योजना समेतको अध्ययन गरिएको थियो।

१.२.५.८ सर्वोच्च अदालतबाट जारी भएका आदेशको अध्ययन:

प्रदेश सरकार विरुद्ध परेका रिट निवदनमा सर्वोच्च अदालतले कानून सूधार तथा न्याय प्रशासनको सुधारका सम्बन्धमा प्रतिपादन गरेका सिद्धान्त, जारी गरेका आदेश एवं न्यायिक टिप्पणीको अध्ययन गरिएको थियो ।

१.२.५.९ योजना विज्ञहरुसँगको वैठक तथा छलफलः

योजना तर्जुमाको प्रारम्भिक चरण देखि नै योजना तर्जुमाका सम्बन्धमा योजनाविज्ञसँग छलफल गरिएको थियो ।

परिच्छेद-दुई
वस्तुस्थिती विश्लेषण

२.१. परिचय

नेपालको संविधानको धारा १६० मा मुख्य न्यायाधिवक्ता सम्बन्धी व्यवस्था छ । प्रदेश सरकारको मुख्य कानूनी सल्लाहकार हुने र संवैधानिक एवं कानूनी विषयमा प्रदेश सरकार वा प्रदेश सरकारले तोकिदिएका अन्य अधिकारीलाई राय सल्लाह दिनु निजको कर्तव्य हुनेछ भन्ने संवैधानिक व्यवस्था छ । साविकमा प्रदेश सभाबाट मुख्य न्यायाधिवक्ताको काम, कर्तव्य, अधिकार र सेवाका अन्य शर्तसम्बन्धी ऐन, २०७५ पारित भएपश्चात प्रदेशको मुख्य न्यायाधिवक्ताको संरचनालाई व्यवस्थित रुप दिन सकिएको साथै हाल मुख्य न्यायाधिवक्ताको काम, कर्तब्य, अधिकार र सेवाका अन्य शर्त सम्बन्धी (पहिलो संसोधन २०८१) ऐन, २०७५ कार्यान्वयनमा रहेको छ । प्रदेश सरकारको हकहित वा सरोकार निहित रहेको मुद्दामा मुख्य न्यायाधिवक्ता वा निजले तोकेका अन्य न्यायाधिवक्ताबाट प्रदेश सरकारको प्रतिनिधित्व गरिने, मुख्य न्यायाधिवक्ताले आफ्नो कर्तव्य पालना गर्दा प्रदेश सरकार पक्ष/विपक्ष भई दायर भएका मुद्दा मामिलाका रोहमा प्रदेश सरकार र मातहतका निकायहरुका नाममा अदालतबाट भएका आदेश वा फैसलाको प्रभावकारी कार्यान्वयन भए वा नभएको अनुगमन गर्ने/गराउने, प्रदेश भित्रका हिरासत, थुनुवा कक्षमा रहेका व्यक्तिलाई संविधानको अधिनमा रही मानवोचित व्यवहार नगरेको भए मानवोचित व्यवहार गर्न सम्बन्धित निकायलाई आवश्यक निर्देशन दिने अधिकारको समेत व्यवस्था गरिएको छ । प्रदेश सभामा आवश्यकता अनुसार कानूनी प्रश्नहरुमा आफ्नो राय व्यक्त गर्ने र न्यायिक अर्धन्यायिक निकायमा प्रदेश सरकारको तर्फबाट मुद्दा मामिलामा प्रतिनिधित्व र प्रतिरक्षा गर्ने जिम्मेवारी समेत मुख्य न्यायाधिवक्तालाई रहेको छ ।

फौजदारी कसूर (सजाय निर्धारण तथा कार्यान्वयन) ऐन २०७४ अनुसार प्रत्येक प्रदेशमा मुख्य न्यायाधिवक्ताको अध्यक्षतामा प्रोवेशन तथा प्यारोल वोर्ड रहने व्यवस्था छ । जसको नियन्त्रण, निर्देशन र सुपरिवेक्षण मुख्य न्यायाधिवक्ताबाट हुने व्यवस्था गरिएको छ।

मुख्य न्यायाधिवक्ताको काम, कर्तब्य, अधिकार र सेवाका अन्य शर्त सम्बन्धी (पहिलो संसोधन) ऐन, २०८१ को दफा १२ बमोजिम मुख्य न्यायाधिवक्ताले प्रत्येक आर्थिक वर्षमा आफूले कार्यसम्पादन गरेका संवैधानिक एवं कानूनी विषयमा दिएको राय सल्लाहको संख्या, प्रदेश सरकार पक्ष/विपक्ष भई चलेको मुद्दा तथा प्रतिरक्षा सम्बन्धी विवरण, आफ्नो कार्यालयको भौतिक स्थिति, कार्यबोझ, काम कारबाहीको वास्तविक स्थिति सहित अन्य

आवश्यक विषयमा सिफारिस र सुझावहरु समेतको बार्षिक प्रतिवेदन तयार गरी प्रदेश प्रमुख समक्ष पेश गर्ने र त्यस्तो प्रतिवेदन मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय मार्फत प्रदेश सभामा पेश हुने व्यवस्था छ ।

२.२. वस्तुस्थिती विश्लेषणको विधिः

वस्तुस्थिती विश्लेषणका लागि विभिन्न विधि पद्धतिहरु प्रचलनमा रहेका छन्। रणनितिक योजना तर्जुमाको क्रममा वस्तुस्थिती विश्लेषण गर्दा SWOT (Strength, Weakness, Opportunity & Threat) Analysis Method अवलम्बन गरिएको छ । यस पद्धतिमा संगठन भित्रका सवल र कमजोर पक्ष तथा संगठन भन्दा बाह्रय वातावरणमा रहेका अवसर र चुनौतिहरुको पहिचान गरिन्छ । मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयको पहिलो पञ्चवर्षिय रणनितिक योजना तर्जुमाको क्रममा वस्तुस्थिती विश्लेषण गर्दा मूलतः सोही पद्धतिमा गरिएको छ । साथै मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयको संगठन संरचना, कार्य जिम्मेवारी र विद्यमान अवस्था समेतको विश्लेषण गरिएको छ ।

२.३. मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयको संगठनात्मक संरचनाः

नेपालको संविधानले मुख्य न्यायाधिवक्ता प्रदेश सरकारको मुख्य कानूनी सल्लाहकारको रुपमा राखेको छ । साथै प्रदेश सरकारको हक, हित वा सरोकार निहित रहेको मुद्दामा प्रदेश सरकारको तर्फबाट प्रतिनिधित्व गर्ने र प्रदेश संसदको कुनै पनि सदन वा त्यसको कुनै समितिको बैठकमा वा संसदको संयुक्त अधिवेशनमा उपस्थित भई कुनै कानूनी प्रश्नको सम्बन्धमा राय व्यक्त गर्ने अधिकार समेत प्रदान गरेको छ । मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय कोशी प्रदेशले प्रदेश सरकारको साथै यस प्रदेशका १४ वटै जिल्लाका प्रादेशिक कार्यालयहरुलाई कानूनले तोके बमोजिमको सेवा पुर्याईरहेको छ ।

२.३.१ मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयको स्वीकृत दरबन्दी संरचना

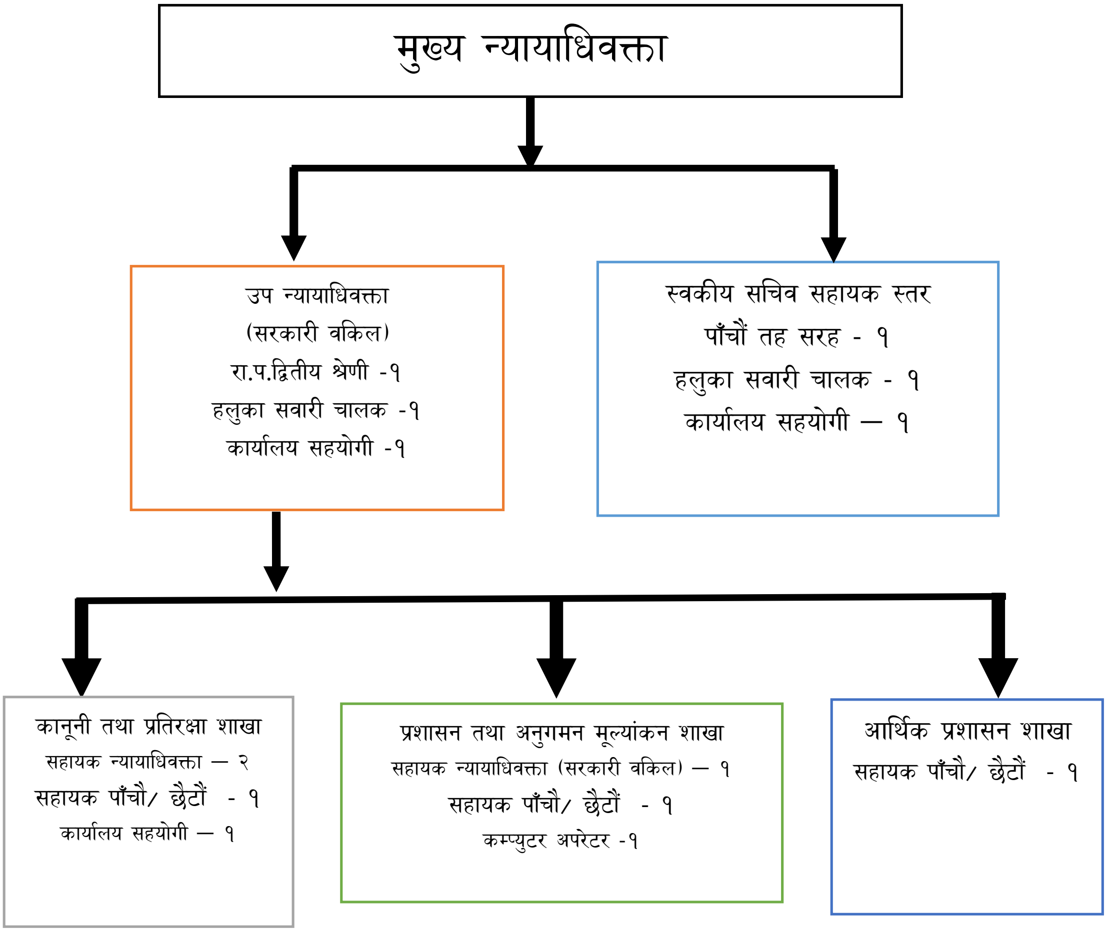

२.३.२ मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयको प्रस्तावित संगठनात्मक संरचना:

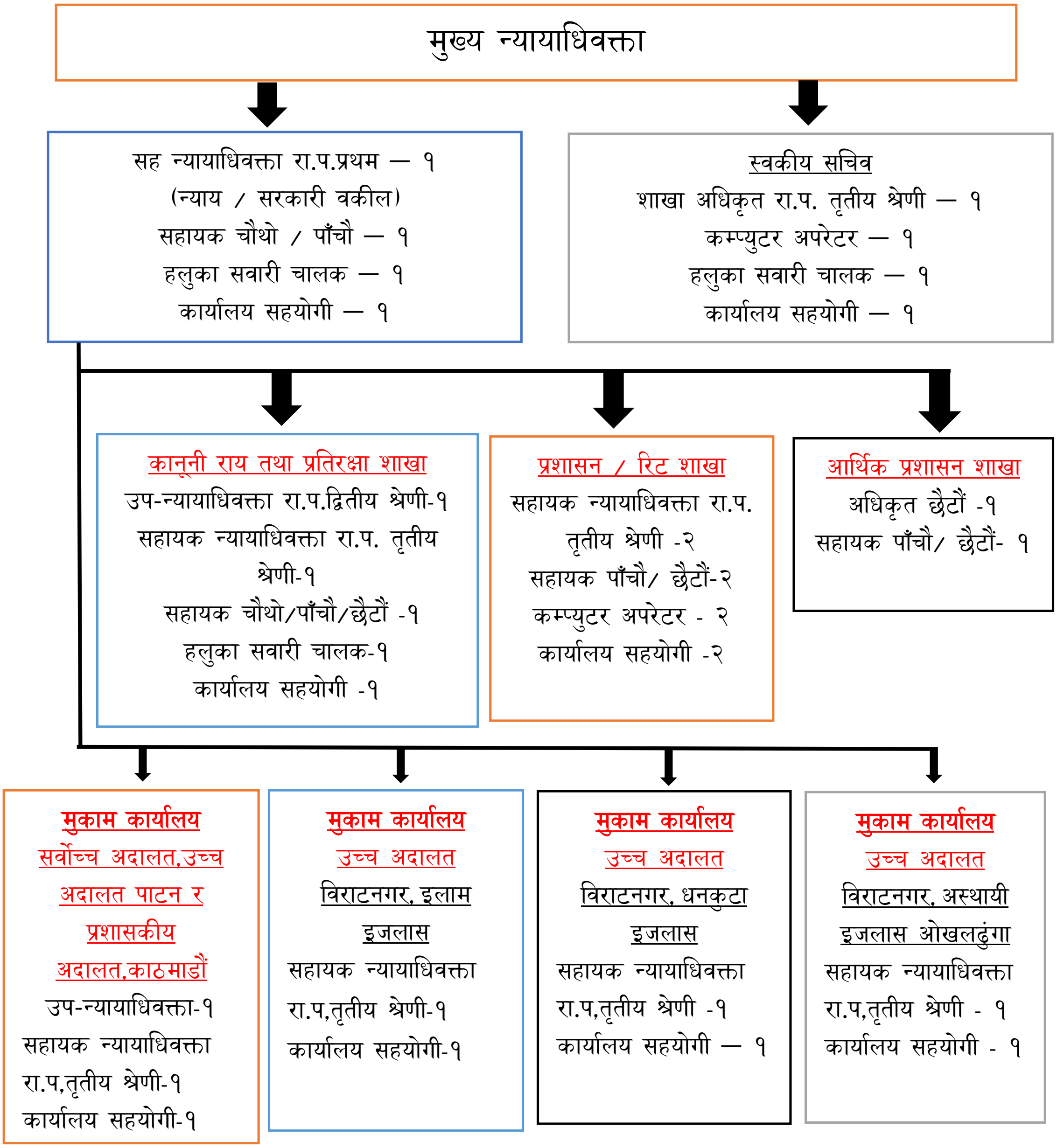

२.३.३ मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय कोशी प्रदेशको दरबन्दी तथा पदपूर्तीको अवस्था

मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयको दरबन्दी विवरण

क्र.स.	पद	श्रेणी	सेवा	समुह/उपसमुह	कुल दरबन्दी	कैफियत
१.	उप-न्यायाधिवक्ता	रा.प.द्धितिय	न्याय	सरकारी वकील	१	
२.	सहायक न्यायाधिवक्ता	रा.प.तृतिय	न्याय	सरकारी वकील	३	
३.	अधिकृत/सहायक पाचौं	रा.प.अ.प्र.	प्रशासन	सा.प्र.	१	
४.	अधिकृत/सहायक पाचौं	रा.प.अ.प्र.	प्रशासन	लेखा	१	
५.	कम्प्युटर अपरेटर	रा.प.अ.प्र.	विविध		१	करार सेवा
६.	हलुका सवारी चालक	श्रेणी विहिन	इन्जि.	मे./जे.मे	१	करार सेवा
७.	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	प्रशासन	सा. प्र.	२	करार सेवा
जम्मा					१०	

मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पदाधिकारी तर्फको दरबन्दी विवरण

क्र.सं.	पद	श्रेणी	सेवा	समुह/ उपसमुह	कुल दरबन्दी	कैफियत
१.	मुख्य न्यायाधिवक्ता	संवैधानिक पद			१	
२.	स्वकीय सचिव	सहायक पाचौं			१	
३.	ह.स.चा	श्रेणी विहिन			१	
४	का.स	श्रेणी विहिन			१	
जम्मा					४	

२.४. संवैधानिक तथा कानूनी जिम्मेवारीः

नेपालको संविधानको धारा १६० को उपधारा (५) मा मुख्य न्यायाधिवक्ता प्रदेश सरकारको मुख्य कानूनी सल्लाकार हुनेछ र संवैधानिक एवं कानूनी विषयमा प्रदेश सरकार वा प्रदेश सरकारले तोकिदिएको अन्य अधिकारीलाई राय सल्लाह दिनु मुख्य न्यायाधिवक्ताको

कर्तव्य हुने व्यवस्था छ। सोही धाराको उपधारा (६) मा मुख्य न्यायाधिवक्ताको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा सेवाका अन्य शर्त प्रदेश कानून बमोजिम हुने व्यवस्था अनुरुप कोशी प्रदेश सभाले बनाएको मुख्य न्यायाधिवक्ताको काम, कर्तव्य, अधिकार र सेवाका अन्य शर्तसम्बन्धी (पहिलो संसोधन २०८१) ऐन, २०७५ अनुसार देहाय बमोजिम रहेको छः-

१. प्रदेश सरकार पक्ष/विपक्ष भएको वा प्रदेश सरकारको हक, हित वा सरोकार रहेको, संविधान वा कानूनको व्याख्या सम्बन्धी कुनै जटिल संवैधानिक वा कानूनी प्रश्न समावेश भएको वा सम्बन्धित प्रदेशको सन्दर्भमा सार्वजनिक महत्व वा सार्वजनिक सरोकारको विचाराधिन मुद्दामा प्रदेश सरकार वा प्रदेश सरकारको तर्फबाट अदालत वा न्यायिक निकायमा उपस्थित भई प्रतिरक्षा गर्ने/गराउने,

२. प्रदेश सरकार र मातहतका निकायहरुका नाममा अदालतबाट भएका आदेश वा फैसला प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न, गराउन प्रदेशको मन्त्रालय, सचिवालय, विभाग वा कार्यालयहरुलाई पत्राचार गरी कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने/गराउने,

३. प्रचलित प्रदेश कानूनको कार्यान्वयनको क्रममा कुनै कठिनाई आइपरेमा वा प्रदेशको कार्य क्षेत्रको कुनै विषयमा तत्काल कानून बनाउनु पर्ने वा भैरहेको कानून संसोधन गर्न वा बनिरहेको कानून लागू गर्नु पर्ने देखिएमा कारण खुलाई प्रदेश सरकार समक्ष राय सुझाव पेश गर्ने,

४. प्रदेश सरकारका मन्त्रालय, सचिवालय र सो अन्तर्गतका कार्यालयबाट अदालतमा प्रस्तुत हुने लिखित जवाफ लगायतका कानूनी लिखतहरुको स्तर कायम गर्न प्रदेशका मन्त्रालय र कार्यालयहरु बीच आवश्यक समन्वय गर्ने,

५. प्रदेश भित्रका हिरासत तथा थुनुवा कक्षको अनुगमन र निरीक्षण गरी थुनुवाहरु उपर मानवोचित व्यवहार नभएको भए मानवोचित व्यवहार गर्न सम्बन्धित निकायलाई आवश्यक निर्देशन दिने,

६. प्रदेश सरकारलाई सरोकार पर्ने कुनै मुद्दामा बहस पैरवी वा प्रतिरक्षाको लागि सम्बन्धित अधिकारीले अनुरोध गरेमा मुख्य न्यायाधिवक्ता आफैले प्रतिनिधित्व गर्न वा अन्य न्यायाधिवक्तालाई प्रतिनिधित्व गर्न खटाउन सक्नेछ,

७. कुनै अदालत वा अर्धन्यायिक निकायबाट भएको निर्णय वा आदेशबाट प्रदेश सरकारको हकहित वा सार्वजनिक हितमा असर पर्ने रहेछ र त्यस्तो निर्णय वा आदेश विरुद्ध मुद्दा दायर गर्न, पुनरावेदन गर्न वा पुनरावलोकनको लागि निवेदन दिन वा अन्य कुनै कानूनी उपचार प्राप्त गर्न कानून बमोजिम कुनै अधिकार तोकिएको रहेनछ भने मुख्य न्यायाधिवक्ता वा निजले तोकेको अन्य न्यायाधिवक्ताले त्यस्तो निर्णय वा आदेश विरुद्ध

कानून बमोजिम सम्बन्धित निकायमा मुद्दा दायर गर्न, पुनरावेदन गर्न वा पुनरावलोकनको लागि निवेदन दिन सक्नेछ,

८. प्रदेश कानून बमोजिम स्थापित संस्था वा निकायले गरेको कुनै निर्णय वा काम कारबाहीबाट प्रदेश सरकारको हकहित प्रतिकुल भएको वा संविधान वा प्रचलित कानूनको उलङ्घन वा सार्वजनिक हितविपरीत भएको छ भन्ने मुख्य न्यायाधिवक्तालाई लागेमा र त्यस्तो निर्णय वा काम कारबाही विरुद्ध उजूर गर्न कानूनले कुनै अधिकारी तोकिएको रहेनछ भने मुख्य न्यायाधिवक्ता आफैले वा निजले तोकेको अन्य न्यायाधिवक्ताले त्यस्तो निर्णय वा काम कारबाही विरुद्ध कानूनी उपचार प्राप्त गर्न सक्नेछ,

९. मुख्य न्यायाधिवक्तालाई प्रदेश सरकारको हकहित सरोकार रहेको विषयमा नेपालको जुनसुकै अदालत, न्यायिक निकाय, कार्यालय र पदाधिकारी समक्ष उपस्थित हुने अधिकार हुनेछ,

१०. मुख्य न्यायाधिवक्ताले प्रदेश सभा वा सोको कुनै समितिले गरेको आमन्त्रण बमोजिम त्यस्तो बैठकमा उपस्थित भई कानूनी प्रश्नको सम्बन्धमा राय व्यक्त गर्न सक्नेछ,

११. कुनै गम्भीर वा सार्वजनिक महत्वको वा प्रदेश सरकारलाई सरोकार पर्ने कुनै मुद्दामा तोकिएको न्यायाधिवक्ताको अतिरिक्त अन्य न्यायाधिवक्ता वा अन्य कानून व्यवसायी खटाई मुद्दा दायर गर्न, बहस पैरवी गर्नु आवश्यक छ भन्ने लागेमा सो बमोजिम गर्न कुनै न्यायाधिवक्तालाई खटाउन सक्नेछ,

१२. मुख्य न्यायाधिवक्ताले आफूलाई प्राप्त अधिकारहरु मध्ये केही अधिकार मातहतका अन्य न्यायाधिवक्तालाई प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।

२.५ कार्यबोझ

मिति २०७४ फाल्गुन २५ गते मुख्य न्यायाधिवक्ताको नियुक्ती भएसँगै स्थापना भएको मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा अभिलेख अनुसार आ.व.२०७४/०७५ मा प्रदेश सरकार एवं प्रादेशिक निकाय विरुद्ध कुल ३ वटा मुद्दाहरु दर्ता भएकोमा आ.व. २०७५/०७६ मा सो संख्या बढेर ३४ थान भएको थियो।आ.व.२०८०/०८१ मा कूल मुद्दाहरुको लगत २११ वटा रहेको थियो भने हाल चालु आ.व.२०८१/०८२ को अन्त्यसम्ममा यस कार्यालयले प्रतिरक्षा गर्नुपर्ने मुद्दाहरुको संख्या २४९ पुगेको छ।यस बिबरणलाई तलको तालिकामा देखाईएको छ ।

तालिका नं.१: मुद्दाहरुको लगत विवरण

आर्थिक वर्ष	लगत सरि आएको मुद्दा संख्या	मुद्दा दर्ता संख्या	जम्मा मुद्दा संख्या	फैसला संख्या	बाँकी मुद्दा संख्या	कैफियत
२०७४/०७५	०	३	३	०	३	कार्यालयको स्थापना बर्ष
२०७५/०७६	३	३४	३७	१२	२५	१०३३% ले बृद्धी
२०७६/०७७	२५	४५	७०	२२	४८	५५% ले बृद्धी
२०७७/०७८	४८	४५	९३	३५	५८	०% ले बृद्धी
२०७८/०७९	५८	६६	१२४	५१	७३	३४% ले बृद्धी
२०७९/०८०	७३	८२	१५५	४५	११०	१८% ले बृद्धी
२०८०/०८१	११०	१०१	२११	१०४	१०७	२३% ले बृद्धी
कुल		**३७६**	**६९४**	**२६९**	**४२४**	

मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा रहेका मुद्दा, रिट तथा निवेदनको फर्स्यौटको अवस्था हेर्दा आ.व. २०७५/०७६ मा ३२% फर्स्यौट भएको, आ.व. २०७६/०७७ मा ३१% प्रतिशत फर्स्यौट भएको, आ.व. २०७७/०७८ मा ३८% फर्स्यौट भएको, आ.व. २०७८/०७९ मा ४१% फर्स्यौट भएको, आ.व. २०७९/०८० मा २९% फर्स्यौट भएको, आ.व. २०८०/०८१ मा ४९% फर्स्यौट भएको अवस्थाले आ.व. २०८०/०८१ सम्मको अवस्थालाई औसतमा हेर्दा प्रदेश सरकारका हकमा मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट वहस/प्रतिरक्षा भएको मुद्दाहरुमध्ये ६०% प्रतिशत मुद्दाहरुमा सफलता प्राप्त भएको देखिन्छ ।

२.५.१ कार्यालयमा आवद्ध न्यायाधिवक्ता र आ.व. २०८१/०८२ को औसत मुद्दा संख्याः

कार्यालयमा १ उप-न्यायाधिवक्ता र ३ सहायक न्यायाधिवक्ता गरी ४ जना सरकारी वकीलको स्वीकृत दरबन्दी रहेको अवस्था छ। सर्बोच्च अदालतमा १११ वटा, उच्च अदालत पाटनमा ६ वटा, प्रशासकीय अदालतमा १३ वटा, उच्च अदालत बिराटनगरमा ११७ वटा, उच्च अदालत धनकुटा ईजलासमा ४, उच्च अदालत ईलाम ईजलासमा ७ वटा, उच्च अदालत अस्थायी ईजलास ओखलढुंगामा ४ वटा, विभिन्न जिल्ला अदालतहरुमा ४ वटा गरी चालु आ.व. मा यस मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय कोशी प्रदेशले प्रतिरक्षार्थ वहस गर्नुपर्ने मुद्दाहरुको संख्या २६६ वटा रहेको छ। उपलब्ध भएसम्म भिडियो कन्फेरेन्सिङ्गबाट समेत वहस गरिदै आएतापनि मुद्दाको विषयवस्तुको गाम्भिर्यताका साथै सक्कल कागजात/फायल झिकाईएको अवस्थामा भौतिक रुपले नै उपस्थित भई प्रतिरक्षा/बहस गर्नुपर्ने हुँदा मुकाम

तोकिएका उच्च अदालतहरुमा, विभिन्न जिल्ला अदालतहरुमा भौगोलिक र पहुँचमा समेत कठिनाईका बाबजुद कार्यालयमा उपलब्ध सिमित जनशक्ति, न्युन श्रोत साधनको अधिकतम उपयोग गरी प्रभावकारी ढंगले प्रतिरक्षा गर्रिंदै आईरहेको छ। यद्यपी काठमाण्डौ उपत्यकामा रहेका सर्वोच्च अदालत, प्रशासकीय अदालतमा मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट भौतिक रुपले नै उपस्थित भई प्रतिरक्षार्थ वहस पैरवी भईरहेकोमा बिराटनगरबाट वहस पैरवी गर्न काठमाण्डौ जाँदा लाग्ने समय अवधि, साधन श्रोतमाथि पर्ने व्ययभार समेतका आधारमा यस कार्यालयको प्रभावकारी प्रतिनिधित्वका लागी साथै प्रतिरक्षार्थ वहस पैरवीलाई केही सरलिकृत एवं व्यवस्थित गर्नका लागी कानून बमोजिम एक जना अधिवक्तालाई करारमा नियुक्त गरी कार्यालयको कार्यसम्पादन गर्रिंदै आईरहेको अवस्था छ। प्रदेश सरकार र यस मातहतका निकायहरु विरुद्ध परेका मुद्दाहरुमा सामूहिक वहस/पैरवीको अभ्यासबाट र मुद्दाका आफ्ना पक्षहरुसँग बढीभन्दा बढी समन्वय र सहकार्यलाई जोड दिँदै सकेसम्म प्रविधिको समेत प्रयोग गर्दै प्रभावकारी एवं शशक्त प्रतिरक्षाको अभ्यासलाई निरन्तरता दिंदा कार्यालयको कार्यसम्पादनको गुणस्तरियतामा अभिबृद्धि हुने र स्वभाविक रुपले मुख्य न्यायाधिवक्ता एवं खटिएका सरकारी वकीलहरुमाथि कामको चाप बढ्दो छ ।

तालिका नं.२: आ.व. २०८१/०८२ को चालु मुद्दाहरुको अभिलेख विवरण

मुद्दा दर्ता निकाय	लगत सरि आएको	चालु आ.व. मा दर्ता भएका	जम्मा चालु मुद्दा	फैसला/अन्तिम आदेश			बाँकी	सफलता प्रतिशत्
				खारेज	जारी	अन्य		
सर्बोच्च अदालत	६८	४३	१११	१८	७	६	८०	७७.४२%
उच्च अदालत पाटन	१	५	६	३	३	०	०	५०%
प्रशासकीय अदालत	०	१३	१३	४	७	०	२	३६.३६%
उच्च अदालत विराटनगर	३३	८४	११७	३७	२३	११	४६	६७.६१%
उच्च अदालत ईलाम इजलास	१	६	७	४	०	०	३	१००%
उच्च अदालत धनकुटा इजलास	१	३	४	१	२	१	०	५०%

उच्च अदालत अस्थायी इजलास ओखलढुंगा	१	३	४	३	१	०	०	७५ %
विभिन्न जिल्ला अदालतहरु	२	२	४	२	०	०	२	१००%
जम्मा	**१०७**	**१५९**	**२६६**	**७२**	**४३**	**१८**	**१३३**	**६७.६७%**

उल्लेखित तालिका विश्लेषण गर्दा चालु आ.व. मा रिट जारी हुने र नहुने फैसला/आदेश भएका मुद्दाहरु मध्येका लगभग ६८% मुद्दा सख्यामा मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट वहस प्रतिरक्षा भएका मुद्दामा प्रदेश सरकार वा सो का मातहत निकायलाई सफलता प्राप्त हुन गएको देखिन्छ। चालु आ.व. मा १८ वटा मुद्दाहरु तामेली, मुद्दा फिर्ता, अनुमति नहुने प्रकृयाहरुबाट लगत कट्टा भएको देखिएको छ। रिट जारी भएका केही मुद्दाहरुमा सम्बन्धित निकायहरुबाट लिखित जवाफ दर्ता नभएको जस्ता कारण समेत सामेल छन्। माथि तालिकामा चालु आ.व. को कुल मुद्दा सख्या २६६ भएतापनि एकै मुद्दामा एकभन्दा बढी पक्ष सामेल भएको हुँदा यस कार्यालयले ८२४ भन्दा बढी पक्षहरुको प्रतिरक्षा गर्नुपरेको छ।

२.६ भवन र भौतिक अवस्थाः

सङ्गठनको लक्ष्य अनुरुप प्रभावकारी कार्य सम्पादनको लागि कार्यालय भवन, आवास, फर्निचर, कार्यालय सञ्चालन सम्बन्धी सामग्रीहरु लगायतका भौतिक साधन र पूर्वाधारहरुको साथै सुरक्षा संयन्त्रहरु समुचित व्यवस्थापन अपरिहार्य हुन्छ। कार्यालयको आफ्नो भवन नभएका कारण मिति २०८०।०१।०१ देखि विराटनगर-४ वरगाछी पश्चिमपट्टि राधा रमण मन्दिरको पछाडि हिरा प्रसाद तिवारीको घर भाडामा लिई मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय सञ्चालनमा रहेको छ। आफ्नै कार्यालयको भवन निर्माणको लागि आवश्यक पहल गरी व्यवस्थापन गर्नुपर्ने टड्कारो आवश्यकता रहेको छ। कार्यालयमा आवश्यक फर्निचर, मेसिनरी, सवारी साधन खरिद गरी व्यस्थापन गरिएको छ ।

२.७ सबल तथा कमजोर पक्षहरुः

२.७.१ सबल पक्षहरुः

२.७.१.१ संबैधानिक तथा कानूनी व्यवस्थाः

- नेपालको संविधानको धारा १६० बमोजिम मुख्य न्यायाधिवक्ताको व्यवस्था
- नेपालको संविधानको धारा १६१ बमोजिम सरकारी वकील तथा महान्यायाधिवक्ताको मातहतमा रहने अन्य कर्मचारीहरुको सेवाका शर्त र सुविधा सम्बन्धी व्यवस्था

- फौजदारी कसूर (सजाय निर्धारण तथा कार्यान्वयन) ऐन, २०७४ को दफा ३८(२) बमोजिम मुख्य न्यायाधिवक्ता प्रदेश प्रोवेशन तथा प्यारोल बोर्डको अध्यक्ष रहने व्यवस्था साथै यस बोर्डको काम, कर्तब्य, अधिकारका लागी छुट्टै नियमावली वा कार्याविधी वा निति निर्माणको अवसर
- मुख्य न्यायाधिवक्ताको काम, कर्तब्य, अधिकार र सेवाका अन्य शर्त सम्बन्धी (पहिलो संसोधन २०८१) ऐन, २०७५
- मुख्य न्यायाधिवक्ताको काम, कर्तब्य, अधिकार र सेवाका अन्य शर्त सम्बन्धी नियमावली, २०७८
- थुनुवा वा हिरासत निरिक्षण गरि प्रदेशभित्रका हिरासत वा कारागारमा रहेका थुनुवा वा कैदीहरुको मानवअधिकारको परिपालनाका सम्बन्धमा मुख्यमन्त्री समक्ष प्रतिवेदन पेश गरि ति क्षेत्रहरुमा सुधार तर्फ पहल गर्ने अवसर

२.७.१.२ सूचना प्रविधिको सञ्चालीकरणः

- यस मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयको आफ्नै वेभसाईट रहेको र यस कार्यालयको काम कारवाहीलाई त्यसमा अपलोड गर्ने गरिएको साथै वेभसाईटमा ऐन, नियम, कानून सम्बन्धी महत्वपूर्ण सूचनाहरु अपलोड गर्ने गरिएको हुँदा यस कार्यालयको सूचनामा सहज पहुँचको अवस्था छ ।
- यस कार्यालयबाट पहुँचको हिसाबले टाढा रहेका न्यायिक निकायहरुमा प्रविधिको प्रयोग गरी अनलाईन/भर्चुअल बहस पैरवीलाई प्रभावकारी उपयोग गरिँदै आएको छ ।

२.७.१.३ संगठनात्मक संरचनाः

- कोशी प्रदेश सरकार र प्रदेशका १४ जिल्लामा रहेका प्रादेशिक कार्यालयहरुको कानूनी सल्लाहकारको रुपमा मुख्य न्यायाधिवक्ता रहने संवैधानिक एवं कानुनी व्यवस्था अनुरुप स्थापना भएको यस कार्यालयमा प्रशासकीय प्रमुखको रुपमा उपन्यायाधिवक्ता, सहायक न्यायाधिवक्ताहरु लगायतका सरकारी वकीलको व्यवस्थापन महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयले गर्दै आईरहेको छ ।
- यस कार्यालयबाट पहुँचको हिसाबले टाढा/दुर्गम क्षेत्रमा रहेका उच्च अदालतको मुकाम रहेका स्थानमा यस कार्यालयको मातहतमा रहने गरी सम्पर्क कार्यालय र कर्मचारी व्यवस्थापनका लागि प्रस्ताव प्रदेश सरकार समक्ष पेश गरिसकिएको छ ।

- उपत्यकामा रहेका सर्वोच्च अदालत, उच्च अदालत, प्रशासकीय अदालत लगायतका न्यायिक निकायमा प्रदेश सरकार विरुद्धका मुद्दाहरुमा वहस/प्रतिरक्षाका लागी एक जना विज्ञ अधिवक्ता नियुक्ति (ऐनमा नै व्यवस्था गरेर) गरि सिमित श्रोत साधनको उपलब्धताका बाबजुद उपत्यकामानै आन्तरिक व्यवस्थापन स्वरुप सम्पर्क कार्यालयको स्थापना गरि कामकाज गरिँदै आईरहेको अवस्था छ ।
- मुख्य न्यायाधिवक्ताले आफ्नो कार्यालयबाट सम्पादित काम कारवाहीको बार्षिक प्रतिवेदन प्रदेश प्रमुख समक्ष पेश गरि मुख्यमन्त्री मार्फत प्रदेश सभामा पेश हुने र सो प्रतिवेदनमा प्रदेश सरकारलाई कानूनी लगायत आवश्यक विषयमा राय सुझाव समेत दिने गरिएको छ ।
- प्रदेश सरकार विरुद्ध परेका मुद्दा/रिटहरुको "प्रभावकारी प्रतिरक्षार्थ शसक्त लिखित जवाफ र त्रुटिरहित निर्णयका लागी कानूनी राय" भन्ने मुल मन्त्रलाई आत्मसाथ गर्दै यस कार्यालयले सरोकारवाला निकायलाई लिखित जवाफ तथा कानूनी रायका बिषयमा गरेका प्रशिक्षण अन्तरक्रिया कार्यक्रमहरुले त्रुटिरहित निर्णय र प्रभावकारी प्रतिरक्षामा अधिक सफलता प्राप्त गरेको अभिलेखबाट देख्न सकिन्छ ।

२.७.२ कमजोर पक्षहरु

२.७.२.१ कार्यालयको कार्यक्षेत्रको पहुँचको दृष्टिले कर्मचारी तथा सम्पर्क कार्यालयको व्यवस्थापन हुन नसक्नुः

कोशी प्रदेशको १४ वटै जिल्ला यस कार्यालयको कार्यक्षेत्र रहेको हुँदा यस कार्यालयले सर्बोच्च अदालत लगायत उपत्यकाका न्यायीक निकायका अलावा उच्च अदालत विराटनगरको मुकाम रहेका पहाडी तथा हिमाली जिल्लामा समेत उपस्थित भई वहस प्रतिरक्षा गर्नुपर्ने हुँदा एक त पहुचको समस्या, अर्को फरक फरक कार्यक्षेत्र र भौगोलिक क्षेत्रका विभिन्न तहका अदालतमा वहस पैरवीको लागी उपस्थित हुन जनशक्तिको अभाव, मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा कार्यबोझ र जिम्मेवारी बढ्दै गएको, कार्यक्षेत्र र कार्यबोझको अनुपातमा न्यून जनशक्तीबाट थप गुणस्तरिय र प्रभावकारी कार्यसम्पादनका लागि प्रोत्साहनको व्यवस्था हुन नसकेको अवस्था रहेको छ ।

२.७.२.२ भौतिक संरचना/साधनको व्यवस्थापन हुन नसक्नुः

कार्यालय स्थापनाको आठौं बर्षमा प्रवेश गरिसक्दा पनि कार्यालयको आफ्नै जग्गा तथा भवन प्राप्ति तथा निर्माण गर्न सकिएको छैन ।जिम्मेवारी र कार्यबोझको अनुपातमा भौतिक सामग्री उपलब्ध हुन सकेको छैन । कार्यालयमा कार्यरत सबै न्यायाधिवक्तालाई ल्यापटप, मोटरसाईकल वा स्कूटर उपलब्ध गराउन सकिएको छैन । सवारी साधनको व्यवस्था भएतापनि पर्याप्त ईन्धन तथा मर्मत खर्च उपलब्ध हुन सकेको छैन ।

२.८. अवसर र चुनौतिहरुः

२.८.१ अवसरहरुः

२.८.१.१ संविधान तथा कानूनी व्यवस्थाले गरेको विश्वास र जिम्मेवारीः

नेपालको संविधानले मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयलाई प्रदेशको मुख्य कानूनी सल्लाहकार र प्रदेश सरकारका निर्णयहरुको मुख्य प्रतिरक्षाकर्ताको रुपमा व्यवस्था गरेको छ।मुख्य न्यायाधिवक्ताको काम, कर्तव्य, अधिकार र सेवाका अन्य शर्तसम्बन्धी (पहिलो संसोधन २०८१) ऐन, २०७५, ऐ. को नियमावली तथा फौजदारी कसूर (सजाय निर्धारण तथा कार्यान्वयन) ऐन, २०७४ समेतका कानूनहरुले मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयको जिम्मेवारीमा वृद्धि गरेको छ । यो संवैधानिक र कानूनी व्यवस्था मार्फत राज्यले यस संस्थालाई गरेको विश्वास हो।उक्त विश्वासबाटै यसको काम कारवाहीको स्वीकार्यता पनि संस्थागत रुपमा स्थापित छ।वस्तुनिष्ठ एवं औचित्यपूर्ण राय र प्रभावकारी प्रतिरक्षाको माध्यमबाट प्रदेश सरकारका काम कारवाहीको बैधतालाई पुष्टि गर्ने कार्यमा यो संस्थाको जिम्मेवारीलाई राज्य र नागरिकले स्वीकार गरेका छन्।प्रदेशमा विधिको शासन स्थापित गराउने भूमिकाको रुपमा यस कार्यालय विकसित हुने अवसर संविधान तथा कानूनले दिएको छ ।

२.८.१.२ मानव अधिकारको संरक्षकको जिम्मेवारीः

प्रदेशमा रहेका हिरासत, थुनुवा कक्ष वा कारागारको निरीक्षण गरी सो को प्रतिवेदन मुख्यमन्त्री समक्ष पेश गर्ने व्यवस्था मुख्य न्यायाधिवक्ताको काम, कर्तव्य, अधिकार र सेवाका अन्य शर्तसम्बन्धी (पहिलो संसोधन २०८१) ऐन, २०७५ ले मुख्य न्यायाधिवक्तालाई दिएको छ।हिरासत वा थुनामा रहेका मानिसहरुको आधारभूत मानव अधिकार एवं संविधान प्रदत्त मौलिक हकको संरक्षण एवं प्रचलनका लागि साथै प्रदेश सरकारले थुनुवा/हिरासत कक्ष तथा कारागार तथा ति निकायहरुलाई सुव्यवस्थित बनाउने अभिप्रायले मुख्य न्यायाधिवक्तालाई महत्वपूर्ण कार्य सुम्पिएको

हुँदा यसको सार्थक कार्यसम्पादनले मानव अधिकारको सम्मान र संरक्षणमा अभिबृद्धि हुनेछ ।

२.८.१.३ सरोकारवालाहरु बीच समन्वय र सहकार्यमा बृद्धिः

यस रणनितिक योजनाले सरोकारवाला निकायहरुलाई अभिन्न अंगको रुपमा स्वीकार गरेको छ ।प्रदेश सरकारका काम कारवाहि विरुद्ध परेका मुद्दा/रिटहरुको प्रभावकारी प्रतिरक्षाका लागी सरोकारवाला निकायहरुसँग अग्रिम रुपले छलफल गर्ने, कागजात तथा प्रमाण संकलन गर्ने, समन्वय गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिईएको छ।कानूनी द्विविधामा निर्णय गर्नु पूर्व लिखित राय माग गर्ने, लिखित जवाफ तयार गर्नु अघि यस कार्यालय र सरोकारवाला निकायविच छलफल हुने कार्यले प्रभावकारी प्रतिरक्षामा सहयोग मिलेको छ।आपसी समन्वयका लागि फोकल पर्सन तोक्ने कार्य भएको छ। सरोकारवालासँग छलफल, प्रशिक्षण तथा अन्तरक्रिया गरि यस कार्यालयको उद्देश्य प्राप्तिका लागि सरोकारवाला निकायको भूमिकालाई प्रभावकारी र गुणस्तरिय बनाउने कार्यले निरन्तरता पाएको छ ।

२.८.१.४ कानूनी सचेतना अभिवृद्धिमा सहभागिताः

आ.व. २०८०/०८१ देखी नै यस कार्यालयले स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रमको रुपमा स्थानीय स्तरमा प्रदेश कानून एवं अन्य सान्दर्भिक कानूनहरुको बिषयमा अनुशिक्षण तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम संचालन गर्दै आईरहेको छ । समुदायमा मुख्य न्यायाधिवक्ता, कानूनका विद्यार्थीसँग मुख्य न्यायाधिवक्ता जस्ता कार्यक्रमको माध्यमबाट यस कार्यालयले प्रदेशका बिभिन्न जिल्लाहरुको स्थानीय तहमा गई कानूनको बारेमा र समुदाय स्तरले सामाजिक तथा व्यक्तिगत जीवन संचालनका लागि जान्नै पर्ने कानून तथा आधुनिकतासँगै पछिल्लो समय समाजमा व्याप्त विविध कृयाकलापलाई नियन्त्रण गर्न बनेका नयाँ नयाँ कानुनी व्यवस्थाहरुको बारेमा समेत अनुशिक्षण प्रशिक्षण गरी न्यायमा सहज पहुँच, निशुल्क कानूनी सहायता, कानूनी हक, अधिकार, कर्तब्यका सम्बन्धमा सचेतना अभिबृद्धि मूलक कार्यक्रम कार्यालयले निरन्तर संचालन गर्दै आईरहेको छ ।

२.८.२ चुनौतिहरुः

मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयसँग अवसरसँगै चुनौतिहरु समेत रहेका छन् । ति चुनौतिहरुलाई न्यूनिकरण गर्ने उपायहरु यस रणनितिक योजनाले पहिल्याउनु पर्ने हुन्छ ।वर्तमानमा मात्र होईन भविश्यमा समेत त्यस्ता चुनौतिहरु आई नपरुन्

भन्ने तर्फ सचेत हुँदै रणनितिक योजनाको कृयाकलापहरु निर्धारण गर्नुपर्ने अवस्था छ । यस कार्यालयका चुनौतिहरु यस प्रकार छन्-

- योजना अनुरुपको श्रोत प्राप्ति नहुनु,
- कार्यप्रकृती र कार्यक्षेत्र अनुसारको संगठन संरचना स्वीकृत नहुनु,
- कर्मचारीहरुलाई अन्य अवसर प्रदान गर्ने नितिगत व्यवस्था नहुनु,
- कर्मचारीलाई प्रोत्साहनको नितिगत व्यवस्था नहुनु,
- सरोकारवाला निकायहरुबाट अपेक्षित सहयोग प्राप्त गर्न नसक्नु,

२.९. रणनितिक हस्तक्षेपका क्षेत्रः

पहिलो पञ्चवर्षीय रणनितिक योजना तर्जुमा गर्ने क्रममा यस मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट सम्पादन हुने मुख्य कार्यहरु र त्यस्ता कार्यहरुमा प्रभावकारिता ल्याउने बिषयलाई केन्द्रमा राखी योजना तर्जुमाको क्रममा देहायका विषयलाई प्रारम्भिक हस्तक्षेपको क्षेत्रको रुपमा पहिचान गरिएको छ ।

- कानूनी रायमा प्रभावकारीता,
- संस्थागत सुदृढिकरण,
- सूचना प्रविधिको विकास र उच्चतम् प्रयोग,
- अभिलेख व्यवस्थापन,
- हिरासत तथा थुनुवा कक्षको अनुगमन र निरीक्षण,
- सर्बोच्च अदालतबाट भएका कानूनको व्याख्या र प्रतिपादित सिद्दान्तको कार्यान्वयनको अनुगमन,
- सरोकारवाला निकायहरुसँगको समन्वय र सहकार्य,

परिच्छेद-तीन

परिदृष्य, परिलक्ष्य, मुल्यहरु र लक्ष्य तथा रणनितीहरु

३.१ परिदृष्य (Vision)

३.१.१ "समृद्ध कोशी प्रदेशका लागि विधिको शासनको सुनिश्चितता"

३.२ परिलक्ष्य (Mission)

३.२.१ "प्रदेश सरकारलाई प्रभावकारी कानूनी सल्लाह र परामर्श प्रदान, प्रदेश कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा अहम् भूमिका, न्यायीक प्रकृयामा निश्पक्षता र पारदर्शीता अभिवृद्धी गर्दै व्यावसायिक संस्थाको रुपमा स्थापित गर्ने"

३.३ मुल्यहरु (Values)

३.३.१ कानून र न्यायका मान्य सिद्धान्तको अवलम्बन

३.३.२ स्वच्छ सुनुवाई र प्रभावकारी प्रतिरक्षा

३.३.३ उत्तरदायित्व, जवाफदेहिता र पारदर्शीता

३.३.४ व्यावसायिकता

३.३.५ मानव अधिकारको संरक्षण

३.३.६ सार्वजनिक हितको संरक्षण

३.३.७ स्वामित्वबोध

३.३.८ निरन्तर सिकाई, सुधार र अद्यावधिकता

३.४ लक्ष्यहरु(Goals)

३.४.१ लक्ष्य-१: मुद्धा तथा रिटको प्रभावकारी प्रतिरक्षा गर्ने ।

३.४.२ लक्ष्य-२: संवैधानिक तथा कानूनी जिम्मेवारी प्रभावकारी रुपमा पालना र व्यवस्थापन गर्ने ।

३.४.३ लक्ष्य-३: संस्थागत सुदृढीकरण गर्ने ।

३.५ रणनीति (Strategies)

३.५.१ लक्ष्य-१: मुद्धा तथा रिटको प्रभावकारी प्रतिरक्षा गर्ने ।

३.५.१.१ रणनीति-१: मुद्धाको सुनुवाई र रिटको प्रतिरक्षा प्रभावकारी बनाउने ।

३.५.१.२ रणनीति-२: सरोकारवालाहरुसँगको समन्वय सार्थक एवं प्रभावकारी बनाउने ।

३.५.१.३ रणनीति-३: मिसिल तथा अभिलेख व्यवस्थापन प्रभावकारी बनाउने ।

३.५.२. लक्ष्य-२: संवैधानिक तथा कानूनी जिम्मेवारी प्रभावकारी रुपमा पालना र व्यवस्थापन गर्ने ।

३.५.२.१ रणनीति-१: कानूनी राय प्रदान गरी संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

३.५.२.२ रणनीति-२: सर्वोच्च अदालतबाट भएका व्याख्या र प्रतिपादित सिद्धान्तहरुको कार्यान्वयन गर्न सहजिकरण गर्ने ।

३.५.२.३ रणनीति-३: दण्ड प्रणालीको सुधार र सो सम्वन्धि वोर्ड तथा समितिहरुलाई क्रियाशिल गराउने ।

३.५.२.४ रणनीति-४: प्रदेश कानूनको वारेमा सचेतना अभिवृद्धि गर्ने ।

३.५.२.५ रणनीति-५: न्यायमा पँहुच अभिवृद्धि कार्यक्रम संचालन गर्ने ।

३.५.२.६ रणनीति-६: मुद्दाको सुनुवाई र रिटको प्रतिरक्षा प्रभावकारी बनाउने।

३.५.२.७ रणनीति-७: कर्मचारीलाई निरन्तर अभिमुखिकरण गर्ने ।

३.५.३ लक्ष्य-३: संस्थागत सुदृढीकरण गर्ने ।

३.५.३.१ रणनीति-१: भौतिक पुर्वाधार निर्माण तथा व्यवस्थापन गर्ने ।

३.५.३.२ रणनीति-२: कार्यसम्पादनलाई सूचना तथा संचार प्रविधिमा आवद्ध गर्ने ।

३.५.३.३ रणनीति-३: सेवा प्रवाहलाई सहज, सरल, गुणस्तरिय र प्रभावकारी बनाउने ।

३.५.३.४ रणनीति-४: पुस्तकालयलाई आधुनिकीकरण गर्ने ।

३.५.३.५ रणनीति-५: योजना कार्यान्वयनलाई ब्यवस्थित बनाउने ।

३.५.३.६ रणनीति-६: बार्षिक प्रतिवेदनमा कार्यालयको कार्यसम्पादनको तथ्याङ्क थप स्पष्ट हुने गरी ढाचा/फारम विकास गर्ने ।

परिच्छेद-चार

रणनीति कार्यान्वयनका कृयाकलापहरु

लक्ष्य (१) मुद्धा तथा रिटको प्रभावकारी प्रतिरक्षा गर्ने।

रणनीति (१): मुद्धाको सुनुवाई र रिटको प्रतिरक्षा प्रभावकारी बनाउने ।

सि.न.	क्रियाकलाप	कार्यसम्पादन सुचक	जिम्मेवारी	समयावधी	अनुगमनकर्ता
१	I. विषयको गम्भिरताको आधारमा मुख्य न्यायाधिवक्ताको प्रत्यक्ष निर्देशन बमोजिम विषय विज्ञ न्यायाधिवक्ताको नेतृत्वमा सामुहिक रुपमा प्रतिनिधित्व गरिनेछ। II. मुद्दाको प्रकृति एवं गम्भिरताको आधारमा बहसपुर्व समुहगत छलफल गरि श्रोत सामग्रीहरु सहित प्रभावकारी प्रतिनिधित्व गरिनेछ ।	अभिलेख "	कार्यालय प्रमुख "	निरन्तर "	मुख्य न्यायाधिवक्ता "
२	नजिर संकलन, अध्यावधिक र प्रकाशन (प्रदेश सरकारसँग सम्बन्धित मुद्धामा सर्वोच्च अदालतले प्रतिपादन गरेका सिद्धान्त विषयगत आधारमा)	प्रकाशन/अभिलेख	कार्यालय प्रमुख	योजनाको प्रत्येक २ आर्थिक बर्षमा १ पटक	मुख्य न्यायाधिवक्ता
३	रिट प्रतिरक्षा र लिखित जवाफको तयारी सम्बन्धमा कोशी प्रदेशका प्रत्येक उच्च अदालत रहेको मुकाममा सरोकारवाला निकायसँग वर्षमा कम्तीमा १ पटक छलफल तथा अन्तरक्रिया	प्रतिवेदन/छलफल अन्तरक्रिया	कार्यालय प्रमुख	प्रत्येक आ.व. मा	मुख्य न्यायाधिवक्ता
४	प्रदेश सरकार मातहतका सरकारी निकायका सम्पर्क व्यक्ति मार्फत मिसिल कागजात र सुचना प्राप्त गरि अद्यावधिक गरिनेछ • सम्पर्क व्यक्तिको विवरण अद्यावधिक • सम्पर्क व्यक्तिहरुको समन्वय वैठक/ पत्राचार	अभिलेख/व्यवस्थित मिसिल अद्यावधिक	मुद्धा शाखा	निरन्तर	कार्यालय प्रमुख

रणनीति (२) सरोकारवालाहरुसँगको समन्वय सार्थक एवं प्रभावकारी बनाउने ।

सि.न.	क्रियाकलाप	कार्यसम्पादन सुचक	जिम्मेवारी	समयावधी	अनुगमनकर्ता
१	मुख्य न्यायाधिवक्ताहरुको सम्मेलनको आयोजना गरिनेछ ।	सम्मेलन/ प्रतिवेदन	कार्यालय प्रमुख	योजना अवधिमा १ पटक	मुख्य न्यायाधिवक्ता
२	प्रदेश सरकारका मन्त्रालय लगायत सरोकारवाला निकायसँग समसामयिक एवं आवश्यक विषयमा कार्यशालाको आयोजना गरिनेछ ।	कार्यशाला बैठक निर्णय/प्रतिवेदन	कार्यालय प्रमुख	प्रत्येक आ.व.मा अर्ध वार्षिक रुपमा	मुख्य न्यायाधिवक्ता
३	फैसला/आदेशको कार्यान्वयनमा सहजीकरण गरिनेछ।	पत्राचार/ अभिलेख	मुद्दा शाखा	निरन्तर	कार्यालय प्रमुख

रणनीति (३) मिसिल तथा अभिलेख व्यवस्थापन प्रभावकारी बनाउने ।

सि.न.	क्रियाकलाप	कार्यसम्पादन सुचक	जिम्मेवारी	समयावधी	अनुगमनकर्ता
१	मिसिल व्यवस्थित र अद्यावधिक गरिनेछ	मिसिल अद्यावधिक	मुद्दा शाखा	निरन्तर	कार्यालय प्रमुख
२	प्रतिरक्षा गर्नुपर्ने मुद्दा / रिट निवेदनमा आवश्यक विवरण अद्यावधिक गरिनेछ • पेशी/सुचना/जानकारी	विवरण अद्यावधिक	मुद्दा शाखा	निरन्तर	कार्यालय प्रमुख

	• अन्तरकालिन आदेश एवं सक्कल मिसिल संलग्न आवश्यक कागजात, प्रतिवेदन • फैसला/निर्णय मिसिल				
३	मुद्धाको दर्ता, लगतकट्टा र मिसिल व्यवस्थापनार्थ विवरण स्पष्ट हुने गरी मासिक/बार्षिक प्रतिवेदनको ढाचा तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ	प्रतिवेदन /अभिलेख	कार्यालय प्रमुख	आ.व. ०८३/०८४ देखि ०८६/०८७ सम्म	मुख्य न्यायाधिवक्ता
४	मुद्धाको लगत अभिलेख सम्बन्धित निकायको अभिलेखसँग मेल खाने गरि लगत व्यवस्थापन गरिनेछ	अभिलेख व्यवस्थित	मुद्धा शाखा	निरन्तर	कार्यालय प्रमुख

लक्ष्य (२) संवैधानिक तथा कानूनी जिम्मेवारी प्रभावकारी रुपमा पालना र व्यवस्थापन गर्ने।

रणनीति (१) कानूनी राय प्रदान गरी संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

सि.न.	क्रियाकलाप	कार्यसम्पादन सुचक	जिम्मेवारी	समयावधी	अनुगमनकर्ता
१	कानूनी राय अभिलेख शाखालाई व्यवस्थित बनाइनेछ ।	व्यवस्थित अभिलेख	कानूनी राय शाखा	निरन्तर	कार्यालय प्रमुख
२	कानूनी राय सम्बन्धमा वर्षको कम्तीमा २ पटक सरोकारवाला निकायहरुसँग छलफल गरिनेछ ।	कार्यक्रम प्रतिवेदन	कार्यालय प्रमुख	प्रत्येक आ.व. मा	मुख्य न्यायाधिवक्ता

रणनीति (२) सर्वोच्च अदालतबाट भएका व्याख्या र प्रतिपादित सिद्धान्तको कार्यान्वयन गर्न सहजिकरण गर्ने ।

सि.न.	क्रियाकलाप	कार्यसम्पादन सुचक	जिम्मेवारी	समयावधी	अनुगमनकर्ता
१	सर्वोच्च अदालतबाट प्रदेश विरुद्धका मुद्दा/निवेदनहरुमा प्रतिपादित सिद्धान्तहरु वा महत्वपूर्ण निर्णयहरुको विषयगत रुपमा अभिलेखिकरण गरिनेछ ।	अभिलेख	मुद्धा शाखा	निरन्तर	कार्यालय प्रमुख
२	सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्त तथा प्रदेश सरकारसँग सम्बन्धित जारी भएका आदेशको कार्यान्वयन सम्वन्धमा अध्ययन गरिनेछ । (योजना अवधीमा २ पटक)	अध्ययन प्रतिवेदन	कार्यालय प्रमुख	आ.व. ०८३/०८४ र आ.व. ०८६/०८७ मा	मुख्य न्यायाधिवक्ता
३	अध्ययन प्रतिवेदन उपर सरोकारवाला निकायसँग अन्तरक्रिया गरिनेछ।	पत्राचार/ अन्तरक्रिया/ प्रतिवेदन	कार्यालय प्रमुख	आ.व. ०८३/०८४ र आ.व. ०८६/०८७ मा	मुख्य न्यायाधिवक्ता

रणनीति (३) दण्ड प्रणालीको सुधार र सो सम्बन्धि बोर्ड समितिलाई कृयाशिल गराउने

सि.न.	क्रियाकलाप	कार्यसम्पादन सुचक	जिम्मेवारी	समयावधी	अनुगमनकर्ता
१	फौजदारी कसूर (सजाय निर्धारण तथा कार्यान्वयन) ऐन, २०७४ को दफा ३८(२) बमोजिमको प्रदेश प्रोवेशन तथा प्यारोल बोर्ड गठन साथै ऐ. ऐनको दफा ३९(५) बमोजिम काम, कर्तब्य र अधिकारको कानूनी व्यवस्था कार्यान्वयनका लागी नेतृत्व तहबाट पहल गरिनेछ ।	समन्वय तथा पत्राचार	मुख्य न्यायाधिवक्ता को सचिवालय	योजना अवधीमा	मुख्य न्यायाधिवक्ता
२	मुख्य न्यायाधिवक्ताको काम कर्तब्य अधिकार र सेवाका अन्य शर्त सम्बन्धि (पहिलो संसोधन २०८१) ऐन, २०७५ को दफा ४ (ङ) बमोजिम हिरासत तथा थुनुवा कक्षको अनुगमन निरिक्षण गरी सम्बन्धित निकायलाई आवश्यक निर्देशन सहित मुख्यमन्त्री समक्ष सुझाव सहितको प्रतिवेदन पेश गरिनेछ।	अनुगमन प्रतिवेदन	मुख्य न्यायाधिवक्ता	प्रत्येक बर्ष/निरन्तर/ प्रदेशका सबै जिल्ला	मुख्य न्यायाधिवक्ता

रणनीति (४) प्रदेश कानूनका वारेमा सचेतना अभिवृद्धि

सि.नं.	क्रियाकलाप	कार्यसम्पादन सुचक	जिम्मेवारी	समयावधी	अनुगमनकर्ता
१	प्रदेश कानूनका वारेमा सचेतना अभिवृद्धि गर्ने तथा कार्यान्वयनका लागी सरोकारवाला निकायसँग प्रत्येक आ.व.मा देहाय बमोजिम अन्तरक्रिया गरिनेछ। • समुदायमा मुख्य न्यायाधिवक्ता • विधार्थीहरुसँग मुख्य न्यायाधिवक्ता • उच्च अदालत/मुकाम रहेको स्थानमा अन्तरक्रिया (न्यायाधिश, सरकारी वकिल, प्रहरी, बार एशोसिएसन, स्थानिय तह एवं सरोकारवाला निकाय)	कार्यक्रम प्रतिवेदन	कार्यालय प्रमुख	प्रत्येक बर्ष/निरन्तर	मुख्य न्यायाधिवक्ता

रणनीति (५) न्यायमा पँहुच अभिवृद्धि कार्यक्रम

सि.न.	क्रियाकलाप	कार्यसम्पादन सुचक	जिम्मेवारी	समयावधी	अनुगमनकर्ता
१	निशुल्क कानूनी सहायता प्रदान गर्ने निकाय, संस्थासँग अन्तरक्रिया तथा छलफल	कार्यक्रम प्रतिवेदन	कार्यालय प्रमुख	प्रत्येक आ.व.मा १ पटक	मुख्य न्यायाधिवक्ता
२	कानूनका विद्यार्थीद्धारा कानूनी सचेतना तथा निशुल्क कानूनी सहायताका लागि स्थानिय पालिका साझेदारी कार्यक्रम	कार्यक्रम प्रतिवेदन	कार्यालय प्रमुख	जम्मा १३७ तह मध्ये प्रत्येक बर्षमा	मुख्य न्यायाधिवक्ता

				बढिमा २८ वटा	
३	न्यायमा पहुँच, कानूनी सहायता जस्ता विषयमा श्रव्य दृश्य सामाग्री निर्माण गरी सञ्चार माध्यम प्रसारण गरिनेछ	विवरण पेश	कार्यालय प्रमुख	आ.व. ०८३/०८४ देखि निरन्तर	मुख्य न्यायाधिवक्ता

रणनीति (६) मुद्धाको सुनुवाई र रिटको प्रतिरक्षा प्रभावकारी बनाउने

सि.न.	क्रियाकलाप	कार्यसम्पादन सुचक	जिम्मेवारी	समयावधी	अनुगमनकर्ता
१	रिटको अवधारणा, आयामहरु, क्षेत्राधिकार, विधिशास्त्रीय मान्यता, सिद्दान्त सम्बन्धमा अनुशिक्षण (न्यायाधीश, सरकारी वकील, बार एशोसिएसन, प्रहरी र अन्य सरोकारवाला)	कार्यक्रम प्रतिवेदन	कार्यालय प्रमुख	प्रत्येक आ.व. मा १ पटक	मुख्य न्यायाधिवक्ता

रणनीति (७) कर्मचारीलाई निरन्तर अभिमुखिकरण गर्ने

सि.न.	क्रियाकलाप	कार्यसम्पादन सुचक	जिम्मेवारी	समयावधी	अनुगमनकर्ता
१	कार्यरत न्यायाधिवक्ताहरुको अध्ययन अनुभव र रुचि समेतका आधारमा विषयगत विशिष्टिकरण गर्न पहल गरिनेछ	पहल हुने/पत्राचार	कार्यालय प्रमुख	योजना अवधिमा	मुख्य न्यायाधिवक्ता

२	कार्यबोझ र मुद्दाको प्रकृति बमोजिम विषय विज्ञ र अनुभवको आधारमा जनशक्ति परिचालन गरिनेछ	जनशक्ति परिचालित हुने	कार्यालय प्रमुख	निरन्तर	मुख्य न्यायाधिवक्ता

लक्ष्य (३) संस्थागत सुदृढिकरण

रणनीति (१) भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा व्यवस्थापन गर्ने।

सि.न.	क्रियाकलाप	कार्यसम्पादन सुचक	जिम्मेवारी/ सरोकारवाला निकाय	समयावधी	अनुगमनकर्ता
१	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयको लागि जग्गा प्राप्ति तथा भवन निर्माणका लागि सम्बन्धित निकायसँग आवश्यक पहल गरिनेछ	पत्राचार/ पहल हुने/ बजेट माग गर्ने	कोशी प्रदेश सरकार	योजना अवधिमा	मुख्य न्यायाधिवक्ता
२	सम्पर्क कार्यालयको व्यवस्थापन। • भवन ब्यवस्थापन • फर्निचर फिक्चर्स • कार्यालयको अन्य व्यवस्थापन	पहल हुने/ पत्राचार/ बजेट विनियोजन	कोशी प्रदेश सरकार	योजना अवधिमा	मुख्य न्यायाधिवक्ता
३	भिडियो कन्फेरेन्सिङ्ग मार्फत वहस पैरवीका लागी पोडियम, डिजिटल स्मार्ट डिस्प्ले बोर्ड सहितको संरचना निर्माण	पत्राचार/ पहल हुने/ बजेट विनियोजन	कार्यालय प्रमुख	आ.व. २०८३/०८४	मुख्य न्यायाधिवक्ता

रणनीति (२) कार्यसम्पादनलाई सूचना तथा संचार प्रविधिमा आवद्ध गर्ने ।

मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयको पहिलो पञ्चवर्षिय रणनीतिक योजना (२०८२/०८३-०८६/०८७)

सि.न.	क्रियाकलाप	कार्यसम्पादन सुचक	जिम्मेवारी	समयावधी	अनुगमनकर्ता
१	सफ्टवेयर निर्माण गरी एकिकृत रुपमा कार्य संचालन • मुद्धा र रिटको कारवाही वर्गिकरण दायरी र लगतकट्टा • रिट तथा प्रतिरक्षा • दर्ता चलानी • पेशी सुची	सफ्टवेयर निर्माण	कार्यालय प्रमुख	आ.व. २०८३/०८४ देखि निरन्तर	मुख्य न्यायाधिवक्ता
२	ल्यापटप उपलब्ध हुन नसकेको न्यायाधिवक्तालाई ल्यापटप उपलब्ध गराउने	उपलब्ध हुने/अभिलेख	कार्यालय प्रमुख	आ.व. ०८३/०८४ सम्म	मुख्य न्यायाधिवक्ता
३	कार्यालयको वेभसाइट अध्यावधिक गरिनेछ	अद्यावधिकता/वेभ साइट	कार्यालय प्रमुख	आ.व. ०८३/०८४ सम्म	मुख्य न्यायाधिवक्ता
४	कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता ल्याउन एवं प्रोत्साहनका लागि न्यायाधिवक्ता तथा कर्मचारीहरुलाई आवास र इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध गराइनेछ ।	उपलब्ध हुने	कार्यालय प्रमुख	आ.व. ०८३/०८४ भित्र	मुख्य न्यायाधिवक्ता

रणनीति (३) सेवा प्रवाहलाई सहज, सरल, गुणस्तरिय र प्रभावकारी वनाउने ।

सि.न.	क्रियाकलाप	कार्यसम्पादन सुचक	जिम्मेवारी	समयावधी	अनुगमनकर्ता
१	उजुरी र गुनासो व्यवस्थापनलाई व्यवस्थित गरिनेछ । • उजुरी पेटिका राख्ने • गुनासो सुन्ने अधिकारी तोक्ने	कार्यालयको निर्णय	कार्यालय प्रमुख	आ.व. २०८२/०८३ देखि निरन्तर	मुख्य न्यायाधिवक्ता
२	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयको कार्यसम्पादन सम्बन्धमा छलफल गरिनेछ • कानून व्यवसायी • संचारकर्मी • सरोकारवाला	छलफल/ प्रतिवेदन	कार्यालय प्रमुख	आ.व. २०८३/०८४ देखि प्रत्येक आ.व. मा १ पटक	मुख्य न्यायाधिवक्ता

रणनीति (४) पुस्तकालय आधुनिकिकरण गर्ने ।

सि.न.	क्रियाकलाप	कार्यसम्पादन सुचक	जिम्मेवारी	समयावधी	अनुगमनकर्ता
१	कार्यालयको पुस्तकालयलाई व्यवस्थित गरिनेछ। • श्रोत साधन तथा जनशक्ति व्यवस्थापन • पुस्तक खरिद • पुस्तकालय संचालन तथा अभिलेख व्यवस्थापन	व्यवस्थित हुने/खरिद प्रतिवेदन/अभिलेख	जिन्सी/पुस्तकालय शाखा	आ.व. ०८२/०८३ देखि	कार्यालय प्रमुख
२	विदेशी ल रिपोर्ट/ जर्नल र सान्दर्भिक प्रकाशनहरु सस्क्राईव गरी ई-लाइब्रेरीको विकास गरिनेछ ।	व्यवस्थित हुने/वेभसाईट	जिन्सी/पुस्तकालय शाखा	आ.व. ०८२/०८३ देखि	कार्यालय प्रमुख
३	अन्य निकायका पुस्तकालयहरुसँग समन्वय गरी विद्युतिय पुस्तक आदान प्रदान (विधुतिय माध्यमबाट) गरिनेछ।	आदानप्रदान हुने/वेभसाईट	जिन्सी/पुस्तकालय शाखा	निरन्तर	कार्यालय प्रमुख

रणनीति (५) योजना कार्यान्वयनलाई व्यवस्थित वनाउने ।

सि.न.	क्रियाकलाप	कार्यसम्पादन सुचक	जिम्मेवारी	समयावधी	अनुगमनकर्ता
१	योजना कार्यान्वयन समिती गठन गरी कार्यदिश दिने	कार्यदिश/प्रतिवेदन	योजना कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापन समिति	योजना अवधिभर प्रत्येक आ.व.	मुख्य न्यायाधिवक्ता
२	सरोकारवालासँग रणनीतिक योजना सम्प्रेषण गर्ने	सम्प्रेषण	योजना कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापन समिति	आ.व. ०८२/०८३	मुख्य न्यायाधिवक्ता
३	वार्षिक कार्ययोजना स्वीकृत गराई कार्यान्वयन गर्ने	कार्यान्वयन	योजना कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापन समिति	आ.व. ०८२/०८३	मुख्य न्यायाधिवक्ता
४	योजना कार्यान्वयनको समिक्षा गर्ने	समिक्षा प्रतिवेदन	योजना कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापन समिति	प्रत्येक आर्थिक बर्षमा १ पटक	मुख्य न्यायाधिवक्ता
५	योजना कार्यान्वयनको मध्यावधि मूल्याङ्कन गर्ने	मूल्याङ्कन प्रतिवेदन	योजना कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापन समिति	आ.व. २०८४/०८५ मा	मुख्य न्यायाधिवक्ता
६	दोश्रो पञ्चवर्षिय रणनितिक योजना तर्जुमा गर्ने	योजना तर्जुमा	योजना तर्जुमा समिति	आ.व. २०८६/०८७ को अन्त्यमा	मुख्य न्यायाधिवक्ता

रणनीति (६) बार्षिक प्रतिवेदनमा कार्यालयको कार्यसम्पादनको तथ्याङ्क थप स्पष्ट हुने गरी ढाचा/फारम विकास गर्ने ।

सि.न.	क्रियाकलाप	कार्यसम्पादन सुचक	जिम्मेवारी	समयावधी	अनुगमनकर्ता
१	फारम/ढाचा निर्माण तथा सुझाव समिती गठन गरी कार्यदेश दिने	ढाचा निर्माण तथा सुझाव प्रतिवेदन	कार्यालय प्रमुख	आ.व. २०८२/०८३	मुख्य न्यायाधिवक्ता

४.४ योजना कार्यान्वयन तथा अनुगमन समितिः

प्रस्तुत योजनाले निर्धारण गरेका लक्ष्य र प्रक्षेपण गरेका रणनीति एवम् क्रियाकलापको कार्यान्वयनका लागि संस्थागत, प्रक्रियागत र कार्यात्मक जिम्मेवारी विभाजन गर्नु उपयुक्त हुन्छ । निरन्तर अनुगमन र मुल्याङ्कनबाट नै योजनाको कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउन सकिनेछ । सो प्रयोजनका लागि देहाय बमोजिमको योजना अनुगमन तथा कार्यान्वयन संयन्त्रको प्रबन्ध गरिएको छ ।

क्र.सं.	**क्रियाकलाप**	**कार्यसम्पादन सूचक**	**जिम्मेवारी**	**अवधि**	**अनुगमन**
१	योजना कार्यान्वयन तथा अनुगमन सम्बन्धी कार्ययोजना सहित लागू गर्ने	कार्ययोजना	कार्यालय प्रमुख	आ.व. २०८२/०८३	मुख्य न्यायाधिवक्ता
२	योजना कार्यान्वयन समिति गठन गरी जिम्मेवारी दिने	समिति गठन निर्णय	कार्यालय प्रमुख	आ.व. २०८२/०८३	मुख्य न्यायाधिवक्ता
३	योजना कार्यान्वयन सम्बन्धी देहायका कार्यहरु गर्नेः	कार्ययोजनाको कार्यान्वयन	योजना कार्यान्वयन समिति	हरेक आ.व. मा निरन्तर	मुख्य न्यायाधिवक्ता

	• कार्यालयको वार्षिक कार्य योजना तयार गरि स्वीकृत गर्ने • स्वीकृत कार्ययोजना बमोजिम कार्यसम्पादन गर्ने • सम्पादित कार्यको अभिलेखिकरण गर्ने				
४	योजना कार्यान्वयनका अवस्थाका वारेमा मासिक रुपमा समीक्षा गरी प्रगति विवरण सूचना प्रविधिको माध्यमबाट अपलोड गर्ने	अपलोड हुने	योजना कार्यान्वयन समिति	निरन्तर	मुख्य न्यायाधिवक्ता
५	कार्यान्वयन नभएका वा हुन नसकेका क्रियाकलाप उपर त्रैमासिक रुपमा समीक्षा बैठक संचालन गरि सुझाव दिने	अभिलेख र बैठक निर्णय	कार्यालय प्रमुख	आ.व. २०८२/०८३ को दोश्रो त्रैमासिक देखी	मुख्य न्यायाधिवक्ता
६	आगामी आ.व. को बार्षिक कार्ययोजना सम्बन्धी देहायका कार्य गर्ने • मुख्य न्यायाधिवक्ता कार्यालयको वार्षिक कार्ययोजना तयार गर्ने • वार्षिक कार्ययोजना स्वीकृत गर्ने • स्वीकृत कार्ययोजना बमोजिम कार्यसम्पादन गर्ने • सम्पादित कार्यको अभिलेखीकरण	कार्य योजनाको स्वीकृति	योजना कार्यान्वयन समिति	आ.व. २०८५/०८६ मा	मुख्य न्यायाधिवक्ता

७	योजना कार्यान्वयन र अनुगमनको कार्यलाई कार्यसम्पादन क्षमतासँग आबद्ध गरी कर्मचारीलाई जिम्मेवारी दिँदा विचार गर्ने	उपयुक्त कर्मचारीको चयन	कार्यालय प्रमुख	आ.व. २०८३/०८४ मा	मुख्य न्यायाधिवक्ता
८	योजनाको कार्यान्वयनको प्रभावकारिता तथा प्रभावका बारेमा वार्षिक रुपमा अन्तरक्रिया गर्ने • अदालत • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय र प्रदेश योजना आयोग • अन्य सरोकारवाला निकाय	अन्तरक्रिया	कार्यालय प्रमुख	प्रत्येक आर्थिक बर्षमा/निरन्तर	मुख्य न्यायाधिवक्ता
९	कार्यान्वयनको अवस्था र उपयुक्तताका आधारमा रणनीतिक योजनाका क्रियाकलापहरु पुनरावलोकन तथा परिमार्जन गर्ने	पुनरावलोकन	व्यवस्थापन समिति	आ.व. २०८४/०८५	मुख्य न्यायाधिवक्ता
१०	योजना कार्यान्वयनको लागि आवश्यक स्रोत परिचालनको प्रबन्ध गर्ने • सरकारी निकायसँग समन्वय बैठक • सरोकारवाला निकायसँग सहकार्य र साझेदारी • वित्तिय अनुशासन सहित मितब्ययी रुपमा कार्यक्रम संचालन गर्ने	बैठकका निर्णय/ पत्राचार/प्रतिवेदन	योजना कार्यान्वयन समिति	निरन्तर	मुख्य न्यायाधिवक्ता

४.३.१ योजना कार्यान्वयन तथा अनुगमन समिति देहाय बमोजिम गठन हुनेछः

माननीय मुख्य न्यायाधिवक्ता	अध्यक्ष
मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषद् कार्यालयका सचिव	सदस्य
आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयका सचिव	सदस्य
प्रदेश योजना आयोगका सचिव	सदस्य
उप-न्यायाधिवक्ता	सदस्य-सचिव

परिच्छेद-पाँच

चुनौति र सोको न्यूनिकरणका उपायहरु

५.१. सम्भावित चुनौतिहरुः

प्रस्तुत रणनीतिक योजनाले लक्षित गरेका कृयाकलापहरु सहज र सार्थक रुपमा कार्यान्वयन हुन सकेमा निर्धारित लक्ष्य हाँसिल हुन सक्दछन्। यस कार्यालयले प्रदेश सरकारका साथै यसका १४ वटा जिल्लाका विभाग तथा विषयगत कार्यालयहरुको समेत प्रतिरक्षार्थ सर्वोच्च अदालत, उच्च अदालत पाटन, प्रशासकीय अदालत, उच्च अदालत बिराटनगर र यसका तोकिएका धनकुटा, ईलाम र ओखलढुंगा अस्थायी ईजलासहरुका साथै अन्य जिल्ला अदालतहरुमा समेत उपस्थित हुनुपर्ने हुँदा सिमित श्रोत-साधन, न्यून जनशक्तीको उपलब्धता, पहुँचका लागी लाग्ने समय र भौगोलिक विकटताको हिसाबले वहसको लागी सम्बन्धित अदालतमा उपस्थित हुन निकै चुनौतिपूर्ण छ। योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा आइपर्न सक्ने सम्भावित चुनौतिहरु देहाय बमोजिम हुन सक्ने देखिन्छ।

५.१.१. योजना अनुरुपको पर्याप्त श्रोत साधनको सूनिश्चितता हुन नसकेमा लक्ष्य प्राप्त हुन नसक्ने ।

५.१.२. निर्धारित उद्देश्य तथा कृयाकलापहरुलाई विशिष्ट ढंगले अध्ययन गरी नीतिगत तहबाट अपेक्षित बजेट निकासा नभएमा वा हुन नसकेमा निर्धारित लक्ष्य हासिल हुन नसक्ने ।

५.१.३. सरोकारवालाहरुको भूमिकालाई योजनाले महत्वपूर्ण तत्वको रुपमा स्वीकार गरेको हुँदा ति निकायहरुको आवश्यक सहयोग प्राप्त नभएका खण्डमा रणनितिक योजनाका लक्ष्य तथा रणनितिहरुमानै असर पुग्न सक्ने ।

५.१.४. प्रस्तावित जनशक्तिको स्विकृती एवं व्यवस्थापन हुन नसकिरहेको अवस्थाले योजना अनुकूलको लक्ष्य प्रभावित हुन सक्ने ।

५.१.५. प्रस्ताव गरे अनुरुपको जनशक्ति आपूर्ति नहुँदाको चुनौति ।

५.१.६. प्राकृतिक विपत्ती, आम हड्ताल, नेपाल बन्द तथा मानव सिर्जित अवरोध आदि।

५.२. चुनौति न्यूनिकरणका लागि गरिने प्रयासहरु

माथी उल्लेखित जोखिम/चुनौतीका क्षेत्रहरुलाई न्यूनीकरण गरी योजना कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउन मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय कोशी प्रदेशको कार्यालयबाट गर्नुपर्ने प्रयासहरु यस प्रकार रहेका छन् :

५.१.१. योजनामा निर्धारित कृयाकलापहरुलाई बार्षिक कार्य योजना स्वीकृत गरी सोका आधारमा कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ,

५.१.२. सरोकारवाला निकायहरुको रणनितिक कार्ययोजना तथा बार्षिक योजना अनुरुप समन्वय गरी, तालमेल मिलाई योजनाका प्रत्येक कृयाकलापलाई सूचना प्रविधिसँग आवद्ध गरि योजना कार्यान्वयन गरिनेछ,

५.१.३. उपलब्ध जनशक्तिहरुमा अवसरको न्यायोचित वितरण गरी कार्यसम्पादनलाई वृत्ति-विकाससँग आवद्ध गरी उत्प्रेरित गरिने र क्षमता विकास गरी योजना कार्यान्वयनमा परिचालन गरिनेछ,

५.१.४. बार्षिक प्रतिवेदन मार्फत योजनालाई समिक्षा गरि योजनाको लक्ष्य र उद्देश्य हाँसिल गर्न कृयाशिल गरिनेछ,

५.१.५. मध्यावधि समिक्षाबाट देखिएका योजना कार्यान्वयनका चुनौतीहरुको मुल्याङ्कन गरी आवश्यकता अनुसार परिमार्जन र सुधार गर्न सकिने कार्यक्रमलाई प्राथमिकतामा राखि कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ,

५.१.६. योजना कार्यान्वयनलाई नेतृत्व तहले केन्द्रविन्दुमा राखेर कार्य गर्नेछ । योजना कार्यान्वयन गर्नका लागी नेतृत्व तहबाट आवश्यक श्रोत साधनका लागी सम्बन्धित निकायसँग समन्वय र पहल गरी योजना कार्यान्वयन गरिनेछ ।

सि.नं.	चुनौतिको क्षेत्र	चुनौतिको स्तर	चुनौती न्यूनिकरण रणनीति
१	श्रोत साधनको उपलब्धता	उच्च	श्रोत प्राप्ति र परिचालनका लागी समन्वय र सहकार्य प्रभावकारी बनाउने
२	सुझाव कार्यान्वयन	मध्यम	बार्षिक प्रतिवेदनमा उल्लिखित सुझावहरुको कार्यान्वयनका लागी नेतृत्व तहबाट सक्रियता पूर्वक पहल गर्ने
३	समन्वय र सहकार्य	मध्यम	सम्मेलन, अन्तरक्रिया, गोष्ठि मार्फत सम्बन्धित निकायसँगको समन्वयलाई थप प्रभावकारी बनाउने
४	दक्ष जनशक्ति प्राप्ति र टिकाउन (Retention) नसक्नु	मध्यम	कार्यालयमा दक्ष जनशक्तिको आकर्षणका लागी विभिन्न अवसरहरु (वैदेशिक भ्रमण, शैक्षिक छात्रबृती, तालिम, पुरस्कार, प्रोत्साहन भत्ता आदी) को उपलब्धता सूनिश्चित गर्न पहल गर्ने
५	प्रविधि सम्पन्नता	उच्च	आवश्यकता अनुसार Digital माध्यमको प्रयोग गरी वहस पैरवीका साथै प्रस्तावित जनशक्ति संरचना स्वीकृतीका लागी नेतृत्व तहले पहल गर्ने

परिच्छेद-छ

बजेट प्रक्षेपण

मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय कोशी प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाका ३ वटा लक्ष्य, १६ वटा रणनीति र ती रणनीति कार्यान्वयनका ४४ वटा क्रियाकलापहरु रहेका छन्।रणनीतिक योजनाले निर्धारण गरेका रणनीतिक क्रियाकलापहरु कार्यान्वयनका लागि रकम (बजेट) समेतको आवश्यक्ता पर्दछ।रणनीतिक योजनामा समावेश भएका लक्ष्यगत रणनीतिहरु र ती रणनीति अन्तर्गतका क्रियाकलाप कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने न्यूनतम बजेटको प्रक्षेपण गरिएको छ।रणनीतिगत रुपमा प्रक्षेपित बजेट देहायको तालिकामा खुलाइएको छ।प्रत्येक कृयाकलापगत बजेटको बिस्तृत विवरण अनुसूची-१ मा उल्लेख गरिएको छ ।

क्र.स.	लक्ष्य	रणनीति	क्रियाकलाप संख्या	प्रक्षेपित बजेट रु.
१	**लक्ष्य-१: मुद्धा तथा रिटको प्रभावकारी प्रतिरक्षा गर्ने ।**	रणनीति-१: मुद्धाको सुनुवाई र रिटको प्रतिरक्षा प्रभावकारी बनाउने ।	४	२२,८०,०००।-
		रणनीति-२: सरोकारवालाहरुसँगको समन्वय सार्थक एवं प्रभावकारी बनाउने	३	३५,७५,०००।-
		रणनीति-३: मुद्धाको सुनुवाई र रिटको प्रतिरक्षा प्रभावकारी बनाउने ।	४	४०,०००।-
		जम्मा	**११**	**५८,९५,०००।-**
२	**लक्ष्य-२: संवैधानिक तथा कानूनी जिम्मेवारी प्रभावकारी रुपमा पालना र**	रणनीति-१: कानूनी राय प्रदान गरी संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।	२	१०,००,०००।-
		रणनीति-२: सर्वोच्च अदालतबाट भएका व्याख्या र प्रतिपादित सिद्धान्तहरुको कार्यान्वयन गर्न सहजिकरण गर्ने ।	३	३,००,०००।-
		रणनीति ३ दण्ड प्रणालीको सुधार र सो सम्वन्धि वोर्ड तथा समितिहरुलाई क्रियाशिल गराउने ।	२	३०,००,०००।-

	व्यवस्थापन गर्ने ।	रणनीति ४ प्रदेश कानूनको वारेमा सचेतना अभिवृद्धि गर्ने ।	१	४२,५०,०००।-
		रणनीति-५: न्यायमा पँहुच अभिवृद्धि कार्यक्रम संचालन गर्ने ।	३	४१,३५,०००।-
		रणनीति ६ मुद्धाको सुनुवाई र रिटको प्रतिरक्षा प्रभावकारी बनाउने ।	१	६,००,०००।-
		रणनीति ७ कर्मचारीहरुलाई निरन्तर अभिमुखिकरण गर्ने ।	२	१२,००,०००।-
		जम्मा	**१४**	**१,४४,८५,०००।-**
३	**लक्ष्य-३: संस्थागत सुदृढीकरण गर्ने ।**	रणनीति-१: भौतिक पुर्वाधार विकास गर्ने ।	३	१०,१८,६०,०००।-
		रणनीति २ सुचना तथा संचार प्रविधिमा जोड दिई कार्य सञ्चालनमा less paper अवधारणाको विकास गर्ने ।	४	२०,६०,०००।-
		रणनीति ३ सेवा प्रवाहलाई सहज, सरल, गुणस्तरिय र प्रभावकारी बनाउने ।	२	४,००,०००।-
		रणनीति-४: पुस्तकालयलाई आधुनिकीकरण गर्ने ।	३	२,५०,०००।-
		रणनीति-५: योजना कार्यान्वयनलाई व्यवस्थित एवं प्रभावकारी वनाउने ।	६	९,८७,०००।-
		रणनीति-६: बार्षिक प्रतिवेदनमा कार्यालयको कार्यसम्पादनको तथ्याङ्क थप स्पष्ट हुने गरी ढाचा/फारम विकास गर्ने ।	१	२०,०००।-
		जम्मा	**१९**	**१०,५५,७७,०००।-**
		कुल जम्मा	**४४**	**१२,५९,५७,०००।-**

अनुसूची-१

रणनीतिहरु कार्यान्वयनको लागि आवश्यक बजेटको प्रक्षेपणः

क्र.सं.	रणनीतिहरु कार्यान्वयनको लागि आवश्यक बजेटको प्रक्षेपण									जम्मा रकम
	विवरण	समयावधी								रु. हजारमा
		प्रति कार्यक्रम खर्च (रु. हजारमा)	संख्या	पटक	०८२/०८३	०८३/०८४	०८४/०८५	०८५/०८६	०८६/०८७	
लक्ष्य-१ः-मुद्धा तथा रिटको प्रभावकारी प्रतिरक्षा गर्ने										
रणनीति १ मुद्धाको सुनुवाई र रिटको प्रतिरक्षा प्रभावकारी बनाउने ।										
१.१	विषयको गम्भिरताको आधारमा विषय विज्ञ न्यायाधिवक्ताको नेतृत्वमा सामुहिक रुपमा प्रतिनिधित्व गरिनेछ ।	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	विषयगत गम्भिरताको आधारमा बहसपुर्व समुहगत छलफल गरि विषयवस्तु वमोजिम गरि प्रतिनिधित्व गरिनेछ ।	-	-	-	-	-	-	-	-	-
१.२	नजिर संकलन, अध्यावधिक र प्रकाशन (प्रदेश सरकारसँग सम्बन्धित मुद्धामा सर्वोच्च अदालतले प्रतिपादन गरेका सिद्धान्त विषयगत आधारमा)	१००	-	२	-	१००	-	-	१००	२००

१.३	रिट प्रतिरक्षा र लिखित जवाफको तयारी सम्बन्धमा कोशी प्रदेशका प्रत्येक उच्च अदालत रहेको मुकाममा सरोकारवाला निकायसँग वर्षमा कम्तीमा १ पटक छलफल तथा अन्तरक्रिया	१००	-	२०	४००	४००	४००	४००	४००	२०००
१.४	प्रदेश सरकार मातहतका सरकारी निकायका सम्पर्क व्यक्ति मार्फत मिसिल कागजात र सुचना प्राप्त गरि अद्यावधिक गरिनेछ सम्पर्क व्यक्तिको विवरण अद्यावधिक सम्पर्क व्यक्तिहरुको समन्वय वैठक/ पत्राचार	२०	-	४	-	२०	२०	२०	२०	८०
	रणनीति १ को जम्मा	**२२०**	-	**२६**	**४००**	**५२०**	**४२०**	**४२०**	**५२०**	**२२८०**
रणनीति २ सरोकारवालाहरुसँगको समन्वय सार्थक एवं प्रभावकारी बनाउने										
२.१	मुख्य न्यायाधिवक्ताहरुको सम्मेलनको आयोजना गरिनेछ ।	३०००	-	१	-	-	-	३०००	-	३०००
२.२	प्रदेश सरकारका मन्त्रालय लगायत सरोकारवाला निकायसँग समसामयिक एवं आवश्यक विषयमा कार्यशालाको आयोजना गरिनेछ ।	१००	-	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००
२.३	फैसला/आदेशको कार्यान्वयनमा सहजीकरण गरिनेछ।	१५	-	५	१५	१५	१५	१५	१५	७५
	रणनीति २ को जम्मा	**३११५**	-	**११**	**११५**	**११५**	**११५**	**३११५**	**११५**	**३५७५**
रणनीति ३ मुद्धाको सुनुवाई र रिटको प्रतिरक्षा प्रभावकारी बनाउने ।										

३.१	मिसिल व्यवस्थित र अद्यावधिक गरिनेछ	-	-	-	-	-	-	-	-	-
३.२	प्रतिरक्षा गर्नुपर्ने मुद्दा / रिट निवेदनमा आवश्यक विवरण अद्यावधिक गरिनेछ पेशी/सुचना/ जानकारी अन्तरकालिन आदेश एवं सक्कल मिसिल संलग्न आवश्यक कागजात, प्रतिवेदन फैसला/निर्णय मिसिल	-	-	-	-	-	-	-	-	-
३.३	मुद्धाको दर्ता, लगतकट्टा र मिसिल व्यवस्थापनार्थ विवरण स्पष्ट हुने गरी मासिक/बार्षिक प्रतिवेदनको ढाचा तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ	४०	-	१	४०	-	-	-	-	४०
३.४	मुद्धाको लगत अभिलेख सम्बन्धित निकायको अभिलेखसँग मेल खाने गरि लगत व्यवस्थापन गरिनेछ	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	रणनीति ३ को जम्मा	**४०**	**-**	**१**	**४०**	**-**	**-**	**-**	**-**	**४०**
	लक्ष्य १ को जम्मा	**३३७५**	**-**	**३८**	**५५५**	**६३५**	**५३५**	**३५३५**	**६३५**	**५८९५**
लक्ष्य-२:- संवैधानिक तथा कानूनी जिम्मेवारी प्रभावकारी रुपमा पालना र व्यवस्थापन गर्ने ।										
रणनीति १ कानूनी राय प्रदान गरी संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।										
१.१	कानूनी राय अभिलेख शाखालाई व्यवस्थित बनाइनेछ ।	-	-	-	-	-	-	-	-	-
१.२	कानूनी राय सम्बन्धमा वर्षको कम्तीमा २ पटक सरोकारवाला निकायहरुसँग छलफल गरिनेछ ।	१००	१०	२	२००	२००	२००	२००	२००	१०००

	रणनीति १ को जम्मा	**१००**	**१०**	**२**	**२००**	**२००**	**२००**	**२००**	**२००**	**१०००**
रणनीति २ सर्वोच्च अदालतबाट भएका व्याख्या र प्रतिपादित सिद्धान्तहरुको कार्यान्वयन गर्न सहजिकरण गर्ने ।										
२.१	सर्वोच्च अदालतबाट प्रदेश विरुद्धका मुद्दा/निवेदनहरुमा प्रतिपादित सिद्धान्तहरु वा महत्वपूर्ण निर्णयहरुको विषयगत रुपमा अभिलेखिकरण गरिनेछ ।	-	-	-	-	-	-	-	-	-
२.२	सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्त तथा प्रदेश सरकारसँग सम्बन्धित जारी भएका आदेशको कार्यान्वयन सम्वन्धमा अध्ययन गरिनेछ । (योजना अवधीमा २ पटक)	७५	-	२	-	७५	-	-	७५	१५०
२.३	अध्ययन प्रतिवेदन उपर सरोकारवाला निकायसँग अन्तरक्रिया गरिनेछ।	७५	-	२	-	७५	-	-	७५	१५०
	रणनीति २ को जम्मा	**१५०**	**-**	**४**	**-**	**१५०**	**-**	**-**	**१५०**	**३००**
रणनीति ३ दण्ड प्रणालीको सुधार र सो सम्वन्धि वोर्ड तथा समितिहरुलाई क्रियाशिल गराउने ।										
३.१	फौजदारी कसूर (सजाय निर्धारण तथा कार्यान्वयन) ऐन, २०७४ को दफा ३८(२) बमोजिमको प्रदेश प्रोवेशन तथा प्यारोल बोर्ड गठन साथै ऐ. ऐनको दफा ३९(५) बमोजिम काम, कर्तब्य र अधिकारको कानूनी व्यवस्था कार्यान्वयनका लागी नेतृत्व तहबाट पहल गरिनेछ ।	२००	१	१	-	-	२००	-	-	२००

३.२	मुख्य न्यायाधिवक्ताको काम कर्तब्य अधिकार र सेवाका अन्य शर्त सम्बन्धि (पहिलो संसोधन) ऐन, २०८१ को दफा ४(१)(ङ) बमोजिम हिरासत तथा थुनुवा कक्षको अनुगमन निरिक्षण गरी सम्बन्धित निकायलाई आवश्यक निर्देशन सहित मुख्यमन्त्री समक्ष प्रतिवेदन पेश गरिनेछ।	४०	७०	१४	५६०	५६०	५६०	५६०	५६०	२८००
	रणनीति ३ को जम्मा	**२४०**	**७१**	**१५**	**५६०**	**५६०**	**७६०**	**५६०**	**५६०**	**३०००**
रणनीति ४ प्रदेश कानूनको वारेमा सचेतना अभिवृद्धि गर्ने ।										
४.१	प्रदेश कानूनका वारेमा सचेतना अभिवृद्धि गर्ने तथा कार्यान्वयनका लागी सरोकारवाला निकायसँग प्रत्येक आ.व.मा देहाय बमोजिम अन्तरक्रिया गरिनेछ । समुदायमा मुख्य न्यायाधिवक्ता ४ पटक	७५	५	४	३००	३००	३००	३००	३००	१५००
	विधार्थीहरुसँग मुख्य न्यायाधिवक्ता वर्षमा २ पटक	७५	५	२	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०
	उच्च अदालत/मुकाम रहेको स्थानमा अन्तरक्रिया ४ पटक (न्यायाधिश, सरकारी वकिल, प्रहरी, बार एशोसिएसन, स्थानिय तह एवं सरोकारवाला निकाय)	१००	२०	१	४००	४००	४००	४००	४००	२०००
	रणनीति ४ को जम्मा	**२५०**	**३०**	**७**	**८५०**	**८५०**	**८५०**	**८५०**	**८५०**	**४२५०**

रणनीति ५ न्यायमा पँहुच अभिवृद्धि कार्यक्रम संचालन गर्ने ।										
५.१	निशुल्क कानूनी सहायता प्रदान गर्ने निकाय, संस्थासँग अन्तरक्रिया तथा छलफल	७५	५	१	७५	७५	७५	७५	७५	३७५
५.२	कानूनका विद्यार्थीद्धारा कानूनी सचेतना तथा निःशुल्क कानूनी सहायताका लागि स्थानिय पालिका साझेदारी कार्यक्रम	३०	१३७	१	-	८४०	८४०	८४०	८४०	३३६०
५.३	न्यायमा पहुँच, कानूनी सहायता जस्ता विषयमा श्रव्य दृश्य सामाग्री निर्माण गरी सञ्चार माध्यम प्रसारण गरिनेछ	१००	४	१	-	१००	१००	१००	१००	४००
	रणनीति ५ को जम्मा	**२०५**	**१४६**	**३**	**७५**	**१०१५**	**१०१५**	**१०१५**	**१०१५**	**४१३५**

रणनीति ६ मुद्धाको सुनुवाई र रिटको प्रतिरक्षा प्रभावकारी बनाउने ।										
६.१	रिटको अवधारणा, आयामहरु, क्षेत्राधिकार, विधिशास्त्रीय मान्यता, सिद्वान्त सम्बन्धमा अनुशिक्षण (न्यायाधीश, सरकारी वकिल, बार एशोसिएसन, प्रहरी र अन्य सरोकारवाला)	१५०	४	१	-	१५०	१५०	१५०	१५०	६००
	रणनीति ६ को जम्मा	**१५०**	**४**	**१**	**-**	**१५०**	**१५०**	**१५०**	**१५०**	**६००**
रणनीति ७ कर्मचारीहरुलाई निरन्तर अभिमुखिकरण गर्ने ।										
७.१	कार्यरत न्यायाधिवक्ताहरुको अध्ययन अनुभव र रुचि समेतका आधारमा विषयगत विशिष्टिकरण गर्न पहल गरिनेछ	२००	-	२	-	२००	-	२००	-	४००
७.२	कार्यबोझ र मुद्दाको प्रकृति बमोजिम विषय विज्ञ र अनुभवको आधारमा जनशक्ति परिचालन गरिनेछ	२००	४	१	-	२००	२००	२००	२००	८००
	रणनीति ७ को जम्मा	**४००**	**४**	**३**	**-**	**४००**	**२००**	**४००**	**२००**	**१२००**
	लक्ष्य २ को जम्मा	**१४९५**	**२६५**	**३५**	**१६८५**	**३३२५**	**३१७५**	**३१७५**	**३१२५**	**१४४८५**
लक्ष्य-३:-संस्थागत सुदृढिकरण गर्ने ।										
रणनीति १ भौतिक पुर्वाधार निर्माण गर्ने ।										
१.१	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयको लागि जग्गा प्राप्ति तथा भवन निर्माणका लागि सम्बन्धित निकायसँग आवश्यक पहल गरिनेछ	९००००	१	१	जग्गा प्राप्तिको लागि पहल	३०००० (जग्गा खरिदका लागि)	२०००० (भवन निर्माण शुरु/ठेक्का आव्हान)	२०००० (भवन निर्माण)	२०००० (भवन निर्माण सम्पन्न)	९००००

१.२	सम्पर्क कार्यालयको व्यवस्थापन।									
	भवन ब्यवस्थापन	३६०	४	४	-	१४४०	१४४०	१४४०	१४४०	५७६०
	फर्निचर फिक्चर्स	४००	४	१	-	४००	४००	४००	४००	१६००
	कार्यालयको अन्य व्यवस्थापन	२००	५	४	-	१०००	१०००	१०००	१०००	४०००
१.३	भिडियो कन्फेरेन्सिङ्ग मार्फत वहस पैरवीका लागी पोडियम, डिजिटल स्मार्ट डिस्प्ले बोर्ड सहितको संरचना निर्माण	५००	१	१	-	५००	-	-	-	५००
	रणनीति १ को जम्मा	**९१४६०**	**१४**	**८**	**-**	**३३३४०**	**२२८४०**	**२२८४०**	**२२८४०**	**१०१८६०**
रणनीति २ सुचना तथा संचार प्रविधिमा जोड दिई कार्य सञ्चालनमा less paper अवधारणाको विकास गर्ने ।										
२.१	सफ्टवेयर निर्माण गरी एकिकृत रुपमा कार्य संचालन मुद्धा र रिटको कारवाही वर्गिकरण दायरी र लगतकट्टा रिट तथा प्रतिरक्षा दर्ता चलानी पेशी सुची	-	-	-	-	-	-	-	-	-
२.२	ल्यापटप उपलब्ध हुन नसकेको न्यायाधिवक्तालाई ल्यापटप उपलब्ध गराउने	५००	५	१	-	२००	-	३००	-	५००
२.३	कार्यालयको वेभसाइट अध्यावधिक गरिनेछ	-	-	-	-	-	-	-	-	-
२.४	कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता ल्याउन न्यायाधिवक्ता तथा कर्मचारीहरुलाई	३९०	४	१	-	३९०	३९०	३९०	३९०	१५६०

	आवास र इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध गराइनेछ ।									
	रणनीति २ को जम्मा	**८९०**	**९**	**२**	**-**	**५९०**	**३९०**	**६९०**	**३९०**	**२०६०**
रणनीति ३ सेवा प्रवाहलाई सहज, सरल, गुणस्तरिय र प्रभावकारी बनाउने ।										
३.१	उजुरी र गुनासो व्यवस्थापनलाई व्यवस्थित गरिनेछ ।उजुरी पेटिका राख्ने गुनासो सुन्ने अधिकारी तोक्ने	-	-	-	-	-	-	-	-	-
३.२	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयको कार्यसम्पादन सम्बन्धमा छलफल गरिनेछ कानून व्यवसायी संचारकर्मी सरोकारवाला	१००	४	१	-	१००	१००	१००	१००	४००
	रणनीति ३ को जम्मा	**१००**	**४**	**१**	**-**	**१००**	**१००**	**१००**	**१००**	**४००**
रणनीति ४ पुस्तकालयलाई आधुनिकीकरण गर्ने ।										
४.१	कार्यालयको पुस्तकालयलाई व्यवस्थित गरिनेछ। श्रोत साधन तथा जनशक्ति व्यवस्थापन पुस्तक खरिद पुस्तकालय संचालन तथा अभिलेख व्यवस्थापन	५०	५	१	५०	५०	५०	५०	५०	२५०
४.२	विदेशी ल रिपोर्ट/ जर्नल र सान्दर्भिक प्रकाशनहरु सस्क्राईव गरी ई-लाइब्रेरीको विकास गरिनेछ ।	-	-	-	-	-	-	-	-	-
४.३	अन्य निकायका पुस्तकालयहरुसँग समन्वय गरी विद्युतिय पुस्तक आदान प्रदान (विधुतिय माध्यमबाट) गरिनेछ।	-	-	-	-	-	-	-	-	-

	रणनीति ४ को जम्मा	**५०**	**५**	**१**	**५०**	**५०**	**५०**	**५०**	**५०**	**२५०**
रणनीति ५ योजना कार्यान्वयनलाई व्यवस्थित एवं प्रभावकारी बनाउने ।										
५.१	योजना कार्यान्वयन समिती गठन गरी कार्यादिश दिने	४०	५	१	४०	४०	४०	४०	४०	२००
५.२	सरोकारवालासँग रणनीतिक योजना सम्प्रेषण गरिनेछ	१	१३७	१	१३७	-	-	-	-	१३७
५.३	वार्षिक कार्ययोजना स्वीकृत गराई कार्यान्वयन गर्ने	-	-	-	-	-	-	-	-	-
५.४	योजना कार्यान्वयनको समिक्षा	५०	५	१	५०	५०	५०	५०	५०	२५०
५.५	योजना कार्यान्वयनको मध्यावधि मूल्याङ्कन गर्ने	२००	१	१	-	-	२००	-	-	२००
५.६	दोश्रो पञ्चवर्षिय रणनितिक योजना तर्जुमा गर्ने	२००	१	१	-	-	-	-	२००	२००
	रणनीति ५ को जम्मा	**४९१**	**१४९**	**५**	**२२७**	**९०**	**२९०**	**९०**	**२९०**	**९८७**
रणनीति ६ वार्षिक प्रतिवेदनमा कार्यालयको कार्यसम्पादनको तथ्याङ्क थप स्पष्ट हुने गरी ढाचा/फारम विकास गर्ने ।										
६.१	फारम/ढाचा निर्माण तथा सुझाव समिती गठन गरी कार्यादिश दिने	२०	१	१	२०	-	-	-	-	२०
	रणनीति ६ को जम्मा	**२०**	**१**	**१**	**२०**	**-**	**-**	**-**	**-**	**२०**
	लक्ष्य ३ को जम्मा	**९३०११**	**१८२**	**१८**	**२९७**	**३४१७०**	**२३६७०**	**२३७७०**	**२३६७०**	**१०५५७७**
कुल जम्मा										
	लक्ष्य १ देखि ३ को कुल जम्मा	९७८८१	४४७	९१	२५३७	३८१३०	२७३८०	३०४८०	२७४३०	१२५९५७

अनुसूची-२

मिति २०८१ साल कात्तिक ०७ गते बुधवारका दिन ईलाममा मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय, कोशी प्रदेश विराटनगरद्वारा आयोजित पञ्चवर्षिय रणनीतिक योजना तर्जुमा सम्बन्धी कार्यक्रममा उपस्थित महानुभावहरु उपस्थिती :

आज मिति २०८१ साल कार्तिक ०७ गते बुधवार मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय, कोशी प्रदेशको आयोजनामा माननीय मुख्य न्यायाधिवक्ता श्री नारायण बस्ती ज्यूको अध्यक्षतामा सञ्चालित पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना तर्जुमा सम्बन्धी सरोकारवालाहरूसँगको एक दिवसीय छलफल / अन्तक्रिया कार्यक्रममा उपस्थित महानुभावहरूको उपस्थिती :

कार्यक्रम स्थल :- हाम्रो पोखरेली होटल, इलाम

क्र.सं.	नाम / थर	पद / कार्यालय	हस्ताक्षर
१.	श्री नारायण बस्ती	मुख्य न्यायाधिवक्ता, मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय कोशी प्रदेश, विराटनगर	[illegible]
२.	श्री विपुल न्यौपाने	वरिष्ठतम न्यायाधीश, उच्च अदालत विराटनगर, इलाम इजलास	[illegible]
३	अधिवक्ता लोकबहादुर तामाङ	उच्च बार एशोसिएशन इलाम उपाध्यक्ष	[illegible]
४.	अधिवक्ता उत्तम पौडेल	उच्च अदालत बार, इलाम	[illegible]
५	हिमालयकुमार तिताल	वि.सो.नि. उच्च स.न्या.का. इलाम	[illegible]
६	विद्या खापकोटा	उच्च अदालत बार अध्यक्ष	[illegible]
७	फुलधुंगा बराल	जिल्ला कानूनी सहायता अधिकारी	[illegible]
८	कृष्ण बहादुर ओली	उ.न्यायाधिवक्ता उ.स.वं.का. इलाम	[illegible]
९	सरिता कट्टेल	सि.जि.न्या. मि.स.व.का इलाम	[illegible]
१०	श्रीशा सुब्बा	कानून व्यवसायी	[illegible]
११	कार्मिला शर्मा	उच्च अदालत बार इलाम	[illegible]
१२	विमला भट्टराई बस्ती	मोरङ जिल्ला बार	[illegible]
१३	खगराज कट्टेल	उच्च बार, इलाम	[illegible]
१३	मित्र बहादुर कार्की	उच्च बार एशोसिएशन इलाम	[illegible]
१४	प्रदीप अधिकारी	" " " , कोषाध्यक्ष	[illegible]
१५	युवराज लिम्बू	उच्च बार एशोसिएशन इलाम सदस्य	[illegible]
१६	जीवन कोइराला	उच्च बार एशोसिएशन इलाम	[illegible]

सि.नं.	नाम / थर	पद / कार्यालय	हस्ताक्षर
१६	मदन कुमार [illegible]	पूर्व केन्द्रिय उपाध्याक्ष नेपाल [illegible]	
१८	श्रीजन कुमार श्रेष्ठ	जिल्ला न्यायाधिवक्ता, इलाम	
१९	तीर्थराज भट्टराई	रजिष्ट्रार, उ. अ. वि. इलाम इजलास	
२०	इन्द्र कुमार श्रेष्ठ	[illegible], इलाम जि. अदालत	
२१	हरि बहादुर द्विवेदी	उच्च अदालत बार इलाम	
२२	शारदा [illegible]	जिल्ला अदालत बार इलाम	
२३	श्यामप्रसाद लिम्बू	उच्च अदालत बार इलाम	
२४	जम बहादुर लुंगेली	,, ,, ,,	
२५	तारानाथ पराजुली	जिल्ला बार इलाम	
२६	तीर्थ खतिवडा	उच्च बार इलाम, सचिव	
[illegible]	[illegible] क्षत्री	उच्च बार इलाम	
[illegible]	राजेन्द्र ब. [illegible]	कार्यालय प्रमुख, मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय, कोशी प्रदेश	
[illegible]	दिनेश भट्टराई	स्वकीय सचिव ,, —	
[illegible]	चन्द्र दाहाल	सं.क.अ. ,, —	
[illegible]	राजन चम्लागाईं	का.स.चा. ,, —	
२	रमेश [illegible]	उच्च अदालत विराटनगर इलाम इजलास इलाम	
३	[illegible] प्र. पराजुली	जिल्ला सरकारी वकील का. इलाम	
४	उपेन्द्र रिमाल	जिल्ला सरकारी वकील का. इलाम	
[illegible]	रत्न प्रधान	उच्च सरकारी वकील का. इलाम	
६	लक्ष्मी प्रसाद [illegible]	जिल्ला सरकारी वकील का. इलाम	
[illegible]	~~दिनेश भट्टराई~~	~~स्वकीय सचिव मुख्य न्यायाधिवक्ता कार्यालय~~	
[illegible]	शंकर [illegible]	कार्यालय सहयोगी मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय कोशी प्रदेश	

अनुसूची-३

मिति २०८२ साल असार २३ गते सोमवारका दिन विराटनगरमा मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय, कोशी प्रदेश विराटनगरद्वारा आयोजित पञ्चवर्षिय रणनीतिक योजनाको मस्यौदा माथिको छलफल कार्यक्रममा उपस्थित महानुभावहरु उपस्थिति :

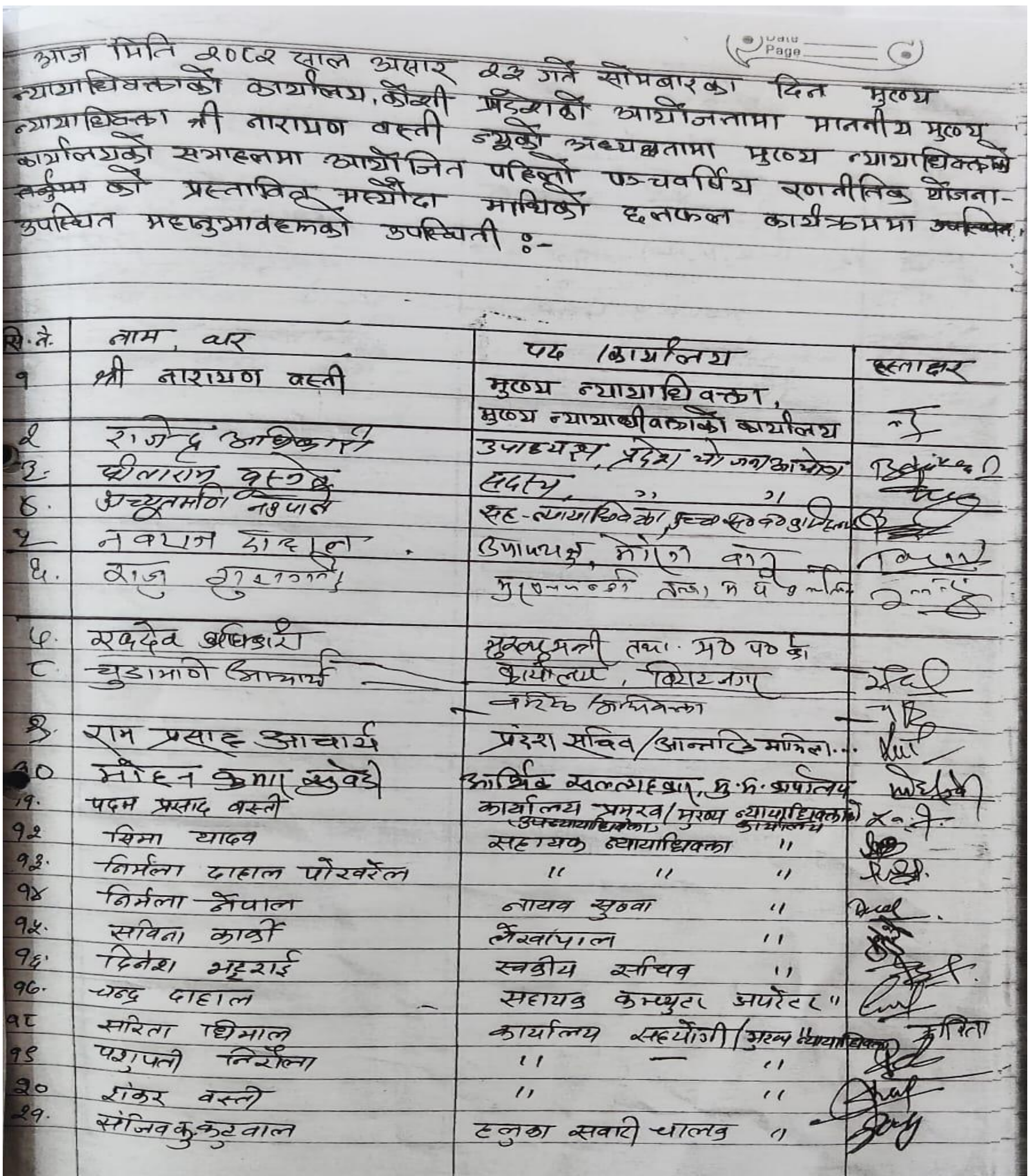

आज मिति २०८२ साल असार २३ गते सोमबारका दिन मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय, कोशी प्रदेशको आयोजनामा माननीय मुख्य न्यायाधिवक्ता श्री नारायण बस्ती ज्यूको अध्यक्षतामा मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयको सभाहलमा आयोजित पहिलो पञ्चवर्षिय रणनीतिक योजना-तर्जुमा को प्रस्तावित मस्यौदा माथिको छलफल कार्यक्रममा उपस्थित उपस्थित महानुभावहरूको उपस्थिती :-

सि.नं.	नाम, थर	पद /कार्यालय	हस्ताक्षर
१	श्री नारायण बस्ती	मुख्य न्यायाधिवक्ता, मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	[illegible]
२	राजेन्द्र अधिकारी	उपाध्यक्ष, प्रदेश योजना आयोग	[illegible]
३	छीलाराम बुढाथोकी	सदस्य, ,, ,,	[illegible]
४	अच्युतमणि न्यौपाने	सह-न्यायाधिवक्ता, उच्च सरकारी वकिल कार्यालय	[illegible]
५	नवराज दाहाल	उपाध्यक्ष, मोरङ बार	[illegible]
६	राजु गुरागाई	[illegible]	[illegible]
७	सुखदेव अधिकारी	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय, विराटनगर	[illegible]
८	चुडामणि आचार्य	वरिष्ठ अधिवक्ता	[illegible]
९	राम प्रसाद आचार्य	प्रदेश सचिव/आन्तरिक मामिला...	[illegible]
१०	मोहन कुमार सुवेदी	आर्थिक सल्लाहकार, मु.म.कार्यालय	[illegible]
११	पदम प्रसाद बस्ती	कार्यालय प्रमुख/मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय (उपन्यायाधिवक्ता)	[illegible]
१२	सिमा यादव	सहायक न्यायाधिवक्ता ,,	[illegible]
१३	निर्मला दाहाल पोखरेल	,, ,, ,,	[illegible]
१४	निर्मला नेपाल	नायब सुब्बा ,,	[illegible]
१५	सविना कार्की	लेखापाल ,,	[illegible]
१६	दिनेश भट्टराई	स्वकीय सचिव ,,	[illegible]
१७	चन्द्र दाहाल	सहायक कम्प्युटर अपरेटर ,,	[illegible]
१८	सरिता धिमाल	कार्यालय सहयोगी/मुख्य न्यायाधिवक्ता	[illegible]
१९	पशुपती निरौला	,, — ,,	[illegible]
२०	शंकर बस्ती	,, ,,	[illegible]
२१	संजिव कुकुरवाल	हलुका सवारी चालक ,,	[illegible]

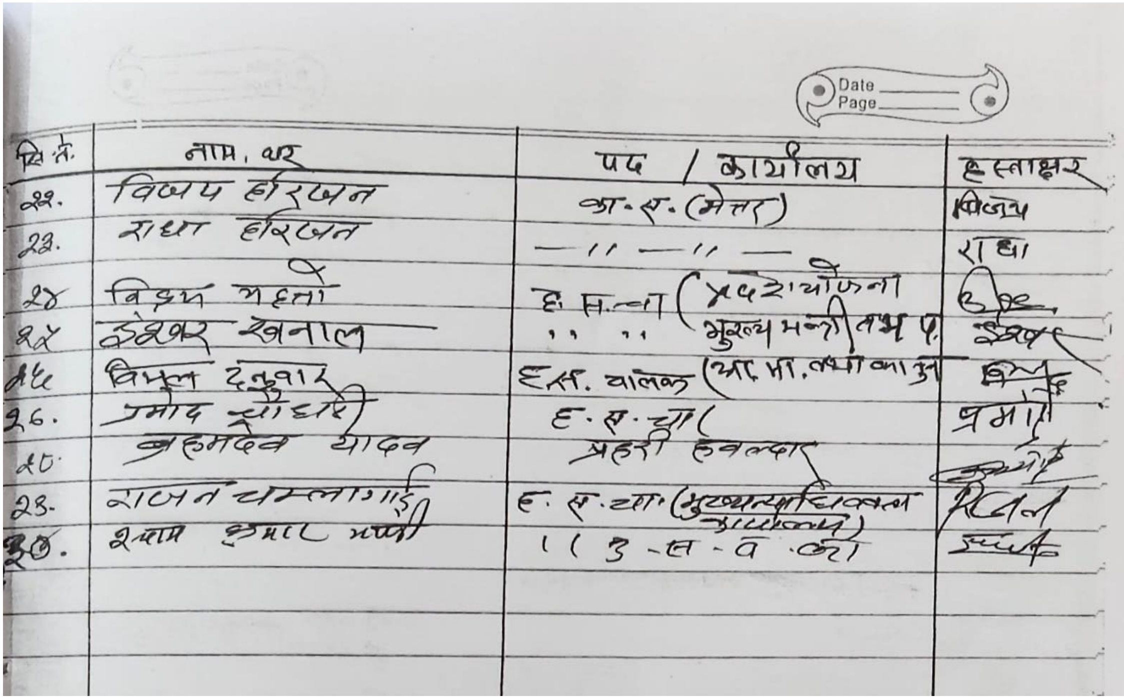

सि.नं.	नाम, थर	पद / कार्यालय	हस्ताक्षर
२२.	विजय हरिजन	का.स. (मेतर)	विजय
२३.	राधा हरिजन	—〃—〃—	राधा
२४	विकास महतो	ह.स.चा. (प्रदेश योजना	[illegible]
२५	ईश्वर खनाल	〃 〃 मुख्य मन्त्री तथा प.	[illegible]
२६	विमल दनुवार	ह.स. चालक (आ.मा. तथा कानुन	[illegible]
२७.	प्रमोद चौधरी	ह.स.चा.(	प्रमोद
२८	ब्रह्मदेव यादव	प्रहरी हवल्दार	[illegible]
२९.	राजन चम्लागाईं	ह.स.चा. (मुख्यन्यायाधिवक्ता कार्यालय)	[illegible]
३०.	श्याम कुमार [illegible]	〃 (उ.स.व.को	[illegible]

यस कार्यालयमा हाल कार्यरत पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरू

कोशी प्रदेश

बागमती प्रदेश
सोलुखुम्बु
संखुवासभा
ताप्लेजुङ
ओखलढुंगा
खोटाङ
भोजपुर
तेह्रथुम
पाँचथर
भारत
धनकुटा
उदयपुर
इलाम
सुनसरी
मोरङ
झापा
मधेश प्रदेश
भारत